

MONARCHY

An Independent Magazine – Nezavisni magazin

INTERVJU

Aleksandar II Karađorđević,
srpski prestolonaslednik

Monarhija po meri Evropske unije

BRITANSKI MONARH

Elizabeta Aleksandra Meri Vindzor

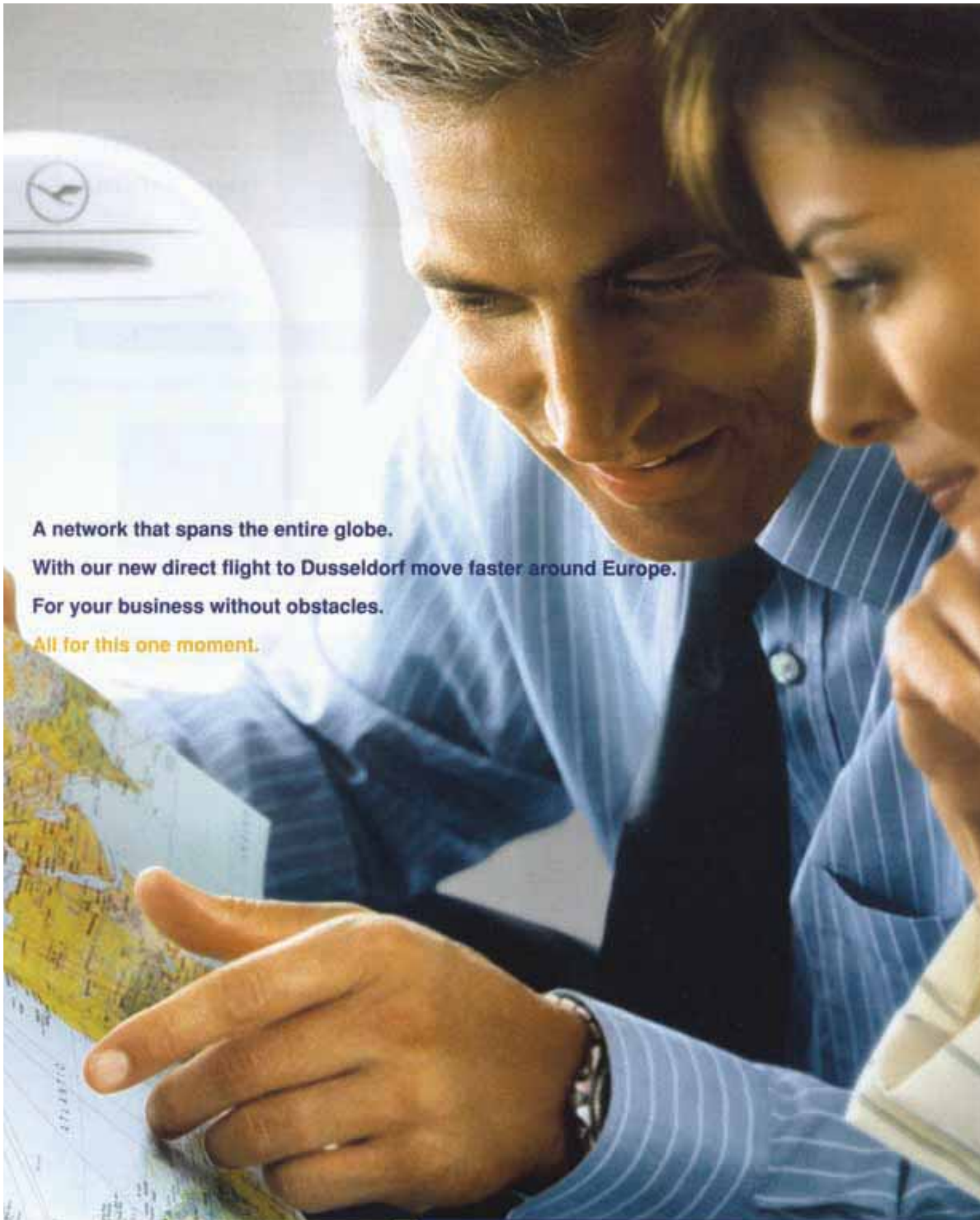
RAĐANJE SRPSKOG CARSTVA

Nemanjići, vladari i monasi

ARHITEKTURA
Kraljevski dvor

Srpski Versaj

**A network that spans the entire globe.
With our new direct flight to Dusseldorf move faster around Europe.
For your business without obstacles.
All for this one moment.**

In business, good connections are of great importance. In addition to our daily flights to Frankfurt and Munich, we are introducing a new flight to Dusseldorf, starting October 31st, 2005. Choose the connection which is most convenient for you. After all, your trust is our greatest reward. 011 303 49 44
www.lufthansa.co.yu

There's no better way to fly

Lufthansa

A STAR ALLIANCE MEMBER

MONARCHY

An Independent Magazine

Nezavisni magazin

Osnivač i izdavač

KFORUM
KULTURNI

KULTURNI FORUM
Sremska Mitrovica

Direktor i glavni i odgovorni urednik
Radomir Jovelić Višerov

Likovno-grafički urednik
Brankica Stojanović

Redakcijski odbor
dr Dušan Vuletić, dr Drago Njegovan,
dr Željko Vučković, prof. dr Ljiljana Vujković,
Bata Predrag Milošević

Adresa redakcije
Sremska Mitrovica, Bosutski put 78
Tel/faks: 022-617-522
Mob. 064-3924-977
E-mail: envsm@ptt.yu

Uplata za pretplatu i druge marketinške
usluge na račune broj:
340-4688-28 kod ERSTE BANK;
160-249151-08 kod Banca Intesa
sa naznakom za časopis MONARCHY

Rukopisi i fotografije se ne vraćaju

Za iznete činjenice u autorskim
tekstovima nije odgovorna redakcija

Štampa

MODRIANI - Šimanovci

CIP-Katalogizacija u publikaciji
Biblioteka Matice srpske, Novi Sad
COBISS.SR-ID 215079687
ISSN 1452-5577

Nemanjići, vladari i monasi	6
Bog mi je prva nada	8
Monarhija po meri Evropske unije	14
Vaspostavljanje ustavne parlamentarne monarhije u Srbiji danas je imperativ	18
Vođa države je monarh koji trenutno vlada	24
Elizabeta Aleksandra Meri Vindzor	27
Poster kraljice Elizabete	31
The Crown As a Corporate Brand	32
U slikama: Dodela nagrada Fundacion	
Principe de Asturias u Oviedu	34
Srpski versaj	36
Bogat program promocija na štandu SPC	40
Simbol francuske monarhije	42
Simboličko značenje drevnih srpskih znamenja	48
Insignije – znaci vladarske vlasti	50
Renesansa u Nemačkoj	52
Ishrana u antičkom Rimu	54
Čuvari viteške igre i nadmetanja	57

Časopis MONARCHY izašao je iz štampe zahvaljujući pomoći Ministarstva za
dijasporu, Sremskog okruga, štamparije MODRIANI iz Šimanovaca, g. Dušana
Miloševića iz Šimanovaca

An Independent Magazine – Nezavisni magazin ► MONARCHY 3

THE SWEDISH ROYAL COURT

Georg Haupt - an exhibition at the Royal Palace

Georg Haupt - Gustav III's Court Cabinet-Maker May 6 - October 29, 2006. The Royal Palace in Stockholm Georg Haupt is probably Sweden's most well-known cabinet-maker of all time. Today, the Royal Collections contain approximately 30 pieces of furniture crafted by Haupt including writing desks, commodes, cabinets, worktables and beds.

In conjunction with the celebration of His Majesty The King's 60th birthday a major exhibition of Haupt's work is being shown at the Royal Palace of Stockholm, the first since Nordiska Museet's exhibition in 1952.

To give a more comprehensive view of Haupt's craftsmanship, the exhibition includes pieces of furniture on loan from Sweden,

King Gustav III

Furniture crafted by cabinet-maker Georg Haupt

experience he gathered on a field trip visiting leading ateliers in Amsterdam, Paris and London.

A highlight of the exhibition is the recreation of a section of Gustav III's divan room. Here you can see Haupt's furniture in its authentic milieu. The interior decor was commissioned directly after Gustav III's trip to Italy in 1783-84. The painted Pompeian walls - still in their original form - set the trend for Swedish interior design at that time.

The exhibition is being shown in the Exhibition Hall at the Royal Palace.

England and Switzerland.

Haupt was instrumental in establishing the Gustavian style. The exhibition bears witness to the influence that Haupt had on his contemporaries and looks at the

THE DANISH MONARCHY

The Crown Princess

Amalienborg Palace, October 26, 2006

Their Royal Highnesses The Crown Prince and Crown Princess are happy to announce the pregnancy of Crown Princess Mary.

It is expected that the birth will take place at Rigshospitalet in Copenhagen (Copenhagen University Hospital) in the beginning of May, 2007.

The Crown Princess will continue to fulfil her official duties as long as possible.

Amalienborg Palace

THE BRITISH MONARCHY

Remembrance events

Remembrance events, 9 to 12 November 2006

9 November 2006 - The Duke of Edinburgh will open the Field of Remembrance at Westminster Abbey. His Royal Highness will plant the first cross in the grounds of Westminster Abbey. The tradition, which was begun in 1928, sees a field of crosses grow as veterans and members of the public plant crosses in the memory of loved ones who lost their lives serving their countries. The Duke will meet veterans at the event.

12 November 2006 - The Queen, The Duke of Edinburgh and other members of the Royal family will attend the national Remembrance Day Service at the Cenotaph.

The Queen will attend the Royal Film Performance of *Casino Royale*, 14 November 2006

The Queen, accompanied by The Duke of Edinburgh, will attend the Royal Film

The Duke of Edinburgh

The Queen

is expecting a child

The Crown Princess Mary

The Abbey at night

Performance of the latest James Bond film *Casino Royale*. The performance will take place at the Odeon Cinema in Leicester Square. Proceeds from the event go to the Cinema and Television Benevolent Fund of which Her Majesty is Patron.

The Queen will visit HMS Lancaster in Portsmouth, 9 November 2006.

The Queen will visit the Type 23 frigate HMS Lancaster in Portsmouth Naval Base.

Her Majesty will take the Royal Salute and inspect the front row of the Royal Guard, before meeting the ship's company and their families at a reception on the jetty.

The Queen will then have lunch on board HMS Lancaster, with the Commanding Officer and a selection of the ship's company, before departing.

Whitehall Palace, London

Probably the best-known cenotaph in the modern world is the one that stands in Whitehall, London

Prince Philip tours the new terminal at Heathrow

The Duke of Edinburgh visits British troops in Basra, Iraq, October 2006

On the Sunday nearest to 11th November at 11am each year, a Remembrance Service is held at the Cenotaph to commemorate British and Commonwealth servicemen and women who died in the two World Wars and later conflicts.

Remembrance Day

The Remembrance Day ceremony is held on the second Sunday in November at the Cenotaph in Whitehall, London.

Through this annual event, the nation pays homage to those who died in two world wars and in many other lesser conflicts from the twentieth century to the present.

The Queen, other members of the Royal Family and leaders of the country's political parties join representatives of the Armed Forces and ex-servicemen and women for the two-minute silence and the last post.

The Queen then lays a wreath of poppies at the foot of the Cenotaph, followed by members of the Royal Family, representatives of the political parties and high commissioners from the Commonwealth.

A short religious service follows. After the reveille and the national anthem, The Queen departs. The war veterans then march past the Cenotaph to pay their respects to the fallen. A member of the Royal Family takes the salute, as the war veterans finish their route at Horseguards.

Nemanjići – vladari i monasi

Zlatno doba srpske istorije vezano je za srednjovekovnu dinastiju Nemanjića, koju Srbi nazivaju „svetorodnom“

Veliki župan, osnivač samostalne srpske srednjovekovne države i rodonačelnik dinastije Nemanjića, Stefan Nemanja (1166-1199), prvi put se pominje u dokumentima vezanim za vizantijsko-ugarski rat kod Zemuna 1165. Na osnovu Nemanjinih žitija, koja su napisali njegovi sinovi kralj, Stefan Prvovenčani i Sveti Sava, pouzdano se zna da je rođen u Ribnici (Podgorica) oko 1113. godine, gde je prvo kršten u katoličkoj veri, da bi kasnije prešao u pravoslavlje.

Kao oblasni gospodar Nemanja je upravljao Toplicom, Ibrom, Rasinom i Rekom. Godine 1168. u bici kod Pantina na Kosovu polju porazio je starijeg brata Tihomira. Napad na Vizantiju tokom mletačko-vizantijskog rata (1171-1172) završio se po Nemanju, budući da je stao na stranu Venecijanaca, teškim porazom i ropstvom u Carigradu. U savezu sa Ugarskom zaratio je protiv Vizantije (1183) i značajno proširio srpske državne granice. Nemanjina država izlazila je na Jadransko more od današnjeg Omiša (Hrvatska), na severu, do Lješa (Albanija), na jugu. Uspostavio je moćne saveznike sa Bugarima (1185) i krstaškim vođom Fridrihom Barbarosom (1189), koga je ugostio u Nišu. Nemanja je svoj odnos sa Vizantijom dodatno učvrstio ženidbom svog drugorođenog sina Stefana Prvovenčanog sa Jevdokijom, ćer-

kom vizantijskog cara Aleksija III Andela. Na državnom saboru u Rasu na Blagovesti (1196) predao je vlast sinu Stefanu, a sam se zamonašio pod imenom Simeon i pridružio svom najmlađem sinu Rastku (u monaštvu Sava) na Svetoj gori. Upokojio se u svojoj zadužbini Hilandar u 26. februara 1199.

Stefan Nemanja je bio oženjen Anom, koja je jedna od malobrojnih vladarki srpskog porekla. Sa Anom, najverovatnije ćerkom dukljanskog kneza Đorđa, Nemanja je imao sinove Vukana, Stefana i Rastka, kao i tri kćeri od kojih je imenom jedino poznata Vuka (u monaštvu Efimija), dok se za druge dve zna

da su bile udate za epirskog despota (kasnije cara) Manojla Anđela i bugarskog cara Jovana II Asena. Ova poslednja je majka bugarskog cara Konstantina Tihomira Asena (1257-1277).

Stefan Nemanja je ktitor brojnih crkava i manastira, među kojima su najpoznatiji Đurđevi stupovi u Rasu, Sveta Bogorodica u Toplici, Sveti Nikola u Kuršumliji, Studenica i srpska carska lara Hilandar na Svetoj gori. Sahranjen je u svojoj grobnoj crkvi u Studenici, a srpska crkva ga slavi kao Svetog Simeona Mirotočivog. Čudnotvorna loza koja i danas raste na prvobitnom Nemanjinom grobu u Hilandaru ušla je u medicinsku literaturu kao pouzdan lek protiv muškog i ženskog steriliteta.

Bog mi je prva nada

Dinastija Karađorđević je narodna dinastija, tj. vladalačka porodica koja je proistekla iz bića svog naroda. Vladala je po milosti Božijoj i volji narodnoj

Tekst: dr Drago NJEGOVAN

U modernoj istoriji Srbije i srpskog naroda, tokom prethodna dva veka - XIX i XX – Karađorđe Petrović i njegovi potomci, a posebno oni koji su bili dinasti, imali su uvek istaknutu ulogu i počesto presudan značaj. Ta uloga je toliko izražena da se njihovim imenima obeležavaju neki njeni istorijski periodi i meri vreme.

Kao porodica i dinastija Karađorđevići su, počev od rodonačelnika dinastije Karađorđevića, imali uspone i padove. Bili su birani za čelnike naroda i države, ali i osporavani. Vladali su, ali su iskusili i gorku čašu detronizacije i izbeglištva. Neretko je udarano na njihovo pravo i čast. Oduzimana im je ne samo vlast, već i imanje. Mnogo puta su počinjali ispočetka, iskazujući ljubav prema zemlji i spremnost na žrtvu.

Međutim, i u teškim situacijama pokazali su da poseduju moć da opstanu. Ni u jednoj od najtežih okolnosti nisu bili pred zatiranjem, naročito zbog činjenice da su imali brojno potomstvo. Opstajali su, često deleći deobnu i seobnu sudbinu srpske države i srpskog naroda, držeći se svog dinastičkog gesla Bog mi je prva nada.

Karađorđevići su i danas brojna porodica, sa preko šezdeset članova, na čelu sa prestolonaslednikom Aleksandrom Karađorđevićem. Dakle, Karađorđevići nisu za Srbiju samo značajna istorijska činjenica. Oni su aktuelni i danas, na početku XXI veka.

Dinastija Karađorđević je narodna dinastija, tj. vladalačka porodica koja je proistekla iz bića svog naroda. Vladala je po milosti Božijoj i volji narodnoj. Srbi su, inače, jedini narod na Balkanu koji je posredstvom sabora i skupština birao dinastiju iz sopstvenih redova.

Vožd Đorđe Petrović – Karađorđe (1804-1813)

Rodonačelnik dinastije Karađorđević, koja postoji već dva veka, Đorđe Petrović - Crni (1762-1817), rodio se u Viševcu, u blizini Rače Kragujevačke. Jovan, Karađorđev deda, doselio se u Šumadiju početkom XVIII veka. Njegovi preci su se prema sačuvanim predanjima, premeštali s Kosova na Rudnik, pa u užički kraj, Hercegovinu, Crnu Goru, u Rovce, među Vasojeviće, u Bihor i na sjeničko-peštarsku visoravan, čuvajući ličnu slobodu i porodično dostojanstvo.

Istorijska uloga vožda Karađorđa i nastanak dinastije Karađorđević neraskidivo su povezani s ustankom Srba u Beogradskom pašaluku protiv osmanske vlasti i obnovom srpske državnosti početkom XIX veka.

U Beogradskom pašaluku, najsevernijoj osmanskoj oblasti krajem XVIII veka, dolazi do pogoršanja položaja srpskog

Vožd Đorđe Petrović - Karađorđe

naroda. U rat Rusije i Austrije protiv Osman-
ske carevine (1787-1792) uključili su se i Sr-
bi. Austrija je organizovala Srbe u tri dobro-
voljačka odreda (frajkora), a poseban odred
predvodio je Koča Anđelković, koji je oslo-
bodio Požarevac, Palanku, Batočinu, Bagr-
dan i Kruševac. Frajkori su ratovali pod ko-
mandom Mihaila Mihaljevića i u zapadnoj
i u istočnoj Srbiji. Mirom u Svištovu (1791)
Austrija je Osmanlijama vratila Beogradski
pašaluk. U ovom ratu je učestvovao i Đor-
đe Petrović.

Srbi su za vreme sultana Selima III
1793/94. dobili niz samoupravnih povlastica,
ali ih onemogućavaju janičari koji ubijaju be-
ogradskog pašu Hadži Mustafu (1794-1801).
Dahije su ukinule sve vidove srpske samou-
prave, a da bi sprečili očekivani ustanak ot-
počeli su «seču knezova». Toje bio povod za
srpski ustanak iz 1804. godine, koji će ubrzo
prerasti iz bune protiv dahija u antiosmanski
ustanak i srpsku antifeudalnu revoluciju. Vo-
đa ustanka bio je Karađorđe Petrović.

Iz ustanka će vaskrsnuti moderna srpska
država i nastati dinastija Karađorđević,
a u produžetku ustanka (1815) i njena alternati-
va do početka XX veka – dinastija Obreno-
vić.

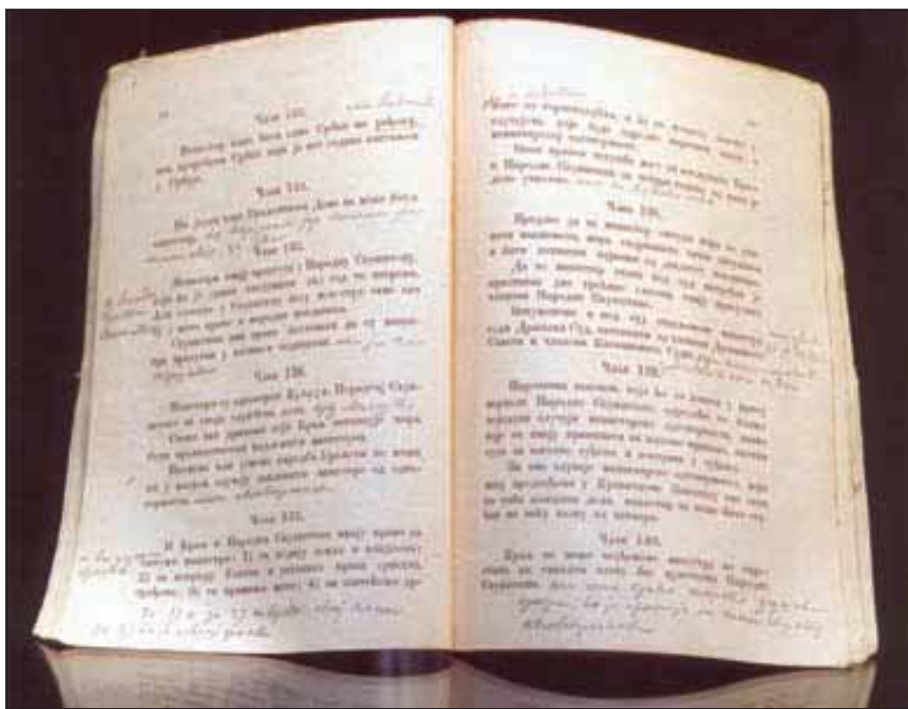
Nemirnog duha i rođeni buntovnik, Kara-
đorđe je teško podnosio turske zulume i na-
silja. Zbog ubistva jednog Turčina, koje je počinio braneci po-
rodičnu čast, morao je da beži u Srem, gde je živio u okolini
Krušedola. U Austrijsko-turskom ratu (1787-1791) učestvo-

Knez Aleksandar Karađorđević

vao je kao harambaša u frajkoru i istakao se u osvajanju Beo-
grada. Stekao je vojničko iskustvo, medalju za hrabrost i pod-
oficirski čin. Po završetku rata vratio se u Topolu.

Ustav Kraljevine Srbije iz 1888. godine

Za vreme dahijske strahovlade (1798-
1804) u narodu je raslo raspoloženje da se
krene u borbu za slobodu. Karađorđe je
izbegao sudbinu stradalih u „seči knezo-
va“. Početkom 1804. (5. februara) na sku-
pu narodnih prvaka u Orašcu izabran je
za vrhovnog Vožda srpskog naroda. To-
kom prvog ustanka istupao je kao vojnič-
ki vođa, zakonodavac, diplomata i drža-
votvorac.

Karađorđe je obnovio i izgradio teme-
lje srpske države novog vremena – ko-
je sačinjavaju ustav, Narodna skupština,
Praviteljstvujušči Sovjet, početiteljstva,
sudstvo, administracija, vojska, školstvo,
saobraćaj.

Po slomu ustanka 1813. godine Kara-
đorđe je bio prinuđen da ide u izbegliš-
tvo. Boravio je u Sremu (manastir Fenek
i Petrovaradinska tvrđava), Austriji, Vlaš-
koj, Moldaviji i Rusiji.

Saznavši da je otpočeo Drugi srpski
ustanak, koji je predvodio Miloš Obreno-
vić, vratio se u Srbiju juna 1817. godine.
Tu je, u Radovanjskom lugu, našao smrt.

Dinastije

Svojom glavom je platio neke rezultate novostečenih prava srpskog naroda.

Karadorđe je više mislio o opštoj nego o sopstvenoj stvarima. Tako je 1808. godine odbio ponudu Narodne skupštine da postane knez Srbije sa neograničenim pravom nasleđa. Međutim, ovu njegovu odluku kasnije će ispraviti istorija sama, vrativši vođu, kroz oreol heroja i mučenika, večiti spomen u narodu.

Knez Aleksandar Karađorđević (1842-1858)

Posle 29 godina od Karađorđevog izgnanstva 1813, Karađorđevići su se vratili na vlast u Srbiju u liku Karađorđevog sina Aleksandra 1842. godine. Aleksandar se rodio 1806. godine u Topoli, u jeku Prvog srpskog ustanka. Školovao se u Paževskom korpusu u Sankt Petersburgu, u Rusiji. Živeo je u Hotinu do 1840. godine, kada se sa porodicom vratio u Srbiju. Bio je potporučnik srpske vojske, a potom adutant kneza Mihaila Obrenovića. Zbog sukoba oko ustava tj. načina na koji će se vladati u Srbiji (Sretenjski, pa Turski) najpre je sa vlasti otišao knez Miloš, a potom i knez Mihailo. Narodna skupština, održana na Vračaru 1842. godine, izabrala je Aleksandra Karađorđevića za kneza Srbije. Velike sile od kojih je zavisio položaj kneževine Srbije (Rusija i Turska) priznale su taj izbor sledeće godine.

Knez Aleksandar Karađorđević vladao je Srbijom 16 godina. Stremio je ka Evropi, tražeći u njoj uzore za svoje zakone. Za njegove vlasti donet je Zakon o građanskim pravima, sastavljeno Načertanije Ilije Garašanina (1844), osnovana Narodna biblioteka, Narodni muzej, Velika škola (preteča Univerziteta), osnovana Topolivnica i utemeljen Arsenal, otvorena Artiljerijska škola (1848), uvedena poštanska služba, građani putevi. Pomognut je srpski pokret u Austrijskoj carevini (južnoj Ugarskoj) kojim je stvorena Vojvodina Srbska, i na taj način su udareni temelji kasnijem prisajedinjenju vojvođanskih oblasti Kraljevini Srbiji (1918).

Knez Aleksandar Karađorđević je uklonjen sa vlasti odlukom Svetoandrejske skupštine krajem 1858. godine. Do svoje smrti, 1885. godine, živeo je sa porodicom u Vlaškoj i Ugarskoj. Bio je oženjen Persidom, kćerkom vojvode Jefrema Nenadovića, sa kojom je izrodio desetoro dece, četiri kćeri i šest sinova. Od sinova preživeli su kneževići Petar i Arsen.

Kralj Petar I Karađorđević (1903-1921)

Knežević Petar Karađorđević je rođen u Beogradu 1844. godine, za vreme kneževske vlasti svoga oca Aleksandra. Petar se školovao u Beogradu, Ženevi, Parizu, Sen Siru i Mecu. Njegovo obrazovanje je bilo pre svega vojničko. Čitao je dela Makijavelija, Napoleona i Bizmarka, ali sociološku-filozofsku literaturu, tako da je vremenom postao najobrazovaniji srpski vladar. Posrbio je delo Džona Stjuarta Mila O slobodi i u predgovoru iskazao svoja politička i društvena uverenja koja se temelje na ideji slobode i napretka (1868). Bavio se fotografijom, slikarstvom i prevodnjem.

Kralj Petar I Karađorđević

Skiptar (detalj)

Kralj Aleksandar Karađorđević

U mladim godinama je bio izgnanik, buntovnik i avanturista. Obožavao je Francusku i Švajcarsku: kao oficir Legije stranaca borio se u Francusko-pruskom ratu (1870) i učestvovao u Pariskoj komuni (1871). U srpskom ustanku u Bosni i Hercegovini (1875-1876) predvodio je četu ustanika sa kojom je operisao u visokoj Krajini i oko Dubice, pod imenom Petar Mrkonjić. Bio je optužen za atentat na kneza Milana (1877) i osuđen za veleizdaju (1879). Od 1883. do 1894. živio je na Cetinju. Bio je oženjen kćerkom crnogorskog knjaza Nikole, Zorkom, sa kojom je imao troje dece – Jelenu, Đorđa i Aleksandra. Posle smrti oca (1885), postao je pretendent na srpski presto. Do povratka u Srbiju živio je u Ženevi.

Posle smrti kralja Srbije, Aleksandra Obrenovića (1903), knežević Petar Karađorđević se vratio u Srbiju uz snažnu podršku vojske i uz poziv Narodne skupštine, koja ga je izabrala za kralja. Sledeće godine, 1904, uz obeležavanje stogodišnjice Prvog srpskog ustanka koji je predvodio njegov deda Karađorđe, obnovljeno je njegovo krunisanje i miropomazanje. Efektivno je vladao do 1914. godine, kada je vlast predao drugorođenom sinu Aleksandru kao prestolonasledniku, jer se prvorođeni sin Đorđe odrekao prava primogeniture (1909). Umro je 1921. godine u Beogradu.

Kralj Petar I vladao je kao istinski ustavni monarh. Svim bićem je bio za demokratsko uređenje, parlamentarizam, slobodu štampe, slobodu zborna i dogovora, lična prava, višestranački sistem. Nastojao je da se u Srbiji očuvaju nacionalne vrednosti i tradicija, ali i da se Srbija modernizuje u svakom pogledu. Trudio se da pomiri staro i novo, selo i grad, zanate i industriju, tradiciju i modernizaciju. Sticao je i stekao opštu ljubav narodnu. Izrekao je značajnu misao, posebno značajnu za uzburkanu Srbiju: „Bez ljubavi narodne slabi su prestoli zemaljski“.

Predvodio je Srbiju tokom Prvog i Drugog balkanskog rata, kao i tokom Prvog svetskog rata, najpre kao politička, a zatim kao moralna veličina. Prisajedinio je Srbiji njene južne oblasti: Rašku, Kosovo, Metohiju i Makedoniju (1912-1914), a zatim Vojvodinu i Crnu Goru (1918). Za vreme njegovog kraljevanja i većina okruga u Bosni i Hercegovini se izjasnila za prisajedinjenje Srbiji, ali je taj proces okončan Prvomdecembarskim aktom regenta Aleksandra. U njegovo ime stvoreno je i Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca, potonja Jugoslavija.

Po povratku u Srbiju, obnavljao je zemlju, ali i svoje imanje. Svojom oporukom je stvorio Zadužbinu kralja Petra Prvog na Oplencu, u čijim temeljima je njegova zadužbina, crkva Cvetog Đorđa, mauzolej Karađorđevića i moderno ekonomsko imanje, ostavljajući na taj način lep primer zemljaci-ma u Šumadiji.

S kraljem Petrom I Srbija se vratila nemanjićkim tradicijama u njihovom najboljem izdanju, koje su prilagođene modernom vremenu.

Dinastije

Kralj Aleksandar Karadžorđević (1914-1921-1934)

Aleksandar Karadžorđević je rođen 17. decembra 1888. godine na Cetinju. Opšte i vojno obrazovanje je sticao u Ženevi, Petrogradu i Beogradu. Stupio je u politički život Srbije 1909. godine, pošto se njegov stariji brat kraljević Đorđe odrekao prava na presto. Uoči balkanskih ratova postao je generalni inspektor srpske vojske. U balkanskim ratovima komandovao je prvom armijom, a istaknutu ulogu imao je u bitkama kod Kumanova (oktobar 1912) i na Bregalnici (juni 1913).

Kraljević Aleksandar je postao prestolonaslednik uoči Sarajevskog atentata (28. juni 1914), koji je bio povod za Prvi srpski rat. Bio je glavnokomandujući srpske vojske tokom Prvog svetskog rata i vršilac kraljevske vlasti, u ime bolesnog oca kralja Petra I. Uticao je na promenu tradicionalne srpske politike, koju su formulisali njegov deda knez Aleksandar i njegov otac kralj Petar I, a koja se odnosila na realizaciju srpske državne ideje, ka jugoslovenskoj opciji, iskazanoj u odlukama o ratnim ciljevima Srbije koje je donela Narodna skupština u Nišu, potkraj uspešne ratne 1914. godine.

Zajedno sa vojskom, krajem 1915. godine, povukao se preko Crne Gore i Albanije na Krf, a zatim na Solunski front. Zalagao se za organizovani rat, što će saveznici prihvatiti tek 1918. godine.

Ušao je u Beograd kao oslobodilac krajem oktobra. Upotrebio je srpsku vojsku, srpske i jugoslovenske dobrovoljce da posedne sve srpske krajeve izvan tadašnje Kraljevine Srbije, ali i hrvatske i slovenačke teritorije, čime je omogućeno efektivno prisajedinjenje vojvodanskih oblasti (25. novembra) i Crne Gore (26. novembra) Srbiji, kao i iskazivanje želje u Bosni i Hercegovini da se prisajedine Kraljevini Srbiji i realizaciju Krfske deklaracije (iz 1917) o stvaranju Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca pod žezlom dinastije Karadžorđević.

Kralj Petar II Karadžorđević

Na osnovu prethodno prihvaćenog prisajedinjenja Vojvodine i Crne Gore Srbiji, na osnovu adrese Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba iz Zagreba, proglašio je 1. decembra 1918. godine kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca. Budući da ujedinjenje „troplemenog naroda“ nije bilo praćeno određivanjem njihovih nacionalnih teritorija, jer je zemlja Vidovdanskim ustavom (28. juni 1921) podeljena na mnogobrojne oblasti, a preimenovanjem Kraljevine SHS u Kraljevinu Jugoslaviju (1929) na osnovu ideologije integralnog jugoslovenstva, koju je pratila podela zemlje na devet banovina i glavni grad Beograd, regent i kralj Aleksandar je doprineo nestanku Kraljevine Srbije kao međunarodno priznatog subjekta. Zasad jugoslovenske ideje Srbija se pod Aleksandrom I odrekla svog imena, nezavisnosti i teško stečenog suvereniteta.

Regent i kralj Aleksandar I upravljao je zemljom nesumnjivih protivurečnosti u svakom pogledu, nacionalnom, verskom, ekonomskom i kulturnom. Želo je da sačuva zemlju, boreći se protiv komunista i hrvatskih nacionalista. Bio je prinuđen da posegne i za ličnom vlašću (1929) kako bi sačuvala jedinstvo zemlje. Nije prihvatio racionalne razloge da se od srpskog dela Jugoslavije amputiraju hrvatske i slovenačke teritorije. (Oktroisani ustav iz 1931), ali ideja o integralnom jugoslovenstvu nije mogla pobediti.

Poginuo je u atentatu u Marseju 9. oktobra 1934. godine kao prva značajna žrtva fašističke nemani u Evropi, a egzikutori su bili hrvatske ustaše uz pomoć Italije, Austrije, Mađarske i Bugarske.

Spoljnu politiku je vodio uz oslanjanje na Francusku, uz građenje regionalnih saveza prvoversajskog sistema.

Prestolonaslednik Aleksandar postao je kralj 1921. godine, posle smrti svoga oca kralja Petra I. Oženio se 1922. godine rumunskom princezom Marijom. Iz ovog braka rođena su tri kraljevića: Petar (1923), Tomislav (1928) i Andrej (1929). Njihova imena simbolizovala su tradiciju dinastije, ali i (željeno) jedinstvo „tropolmenog naroda“.

Na osnovu testamenta kralja Aleksandra I, njegovom maloletnom nasledniku Petru II, imenovano je namesništvo na čelu sa knezom Pavlom Karadorđevićem, koji je rođen 1893. godine u Petrogradu. Knez Pavle je brat od strica ubijenog kralja Aleksandra I, tj. sin kneza Arsena, najmlađeg sina srpskog kneza Aleksandra. Knez Pavle je bio oženjen princezom Olgom, ćerkom grčkog kralja. Do stupanja na političku scenu, bavio se prikupljanjem dela velikih majstora slikarstva, na osnovu kojih je osnovao nacionalni muzej.

Knez Pavle se brinuo o vaspitanju i obrazovanju budućeg kralja Petra II. Bio je suočen sa još većim političkim problemima nego kralj Aleksandar I i na unutrašnjem i na spoljašnjem planu. Nastojao je da reši tzv. hrvatsko pitanje i da sačuva neutralnu poziciju zemlje u predvečerje Drugog svetskog rata. Odobrio je pristupanje zemlje Trojnom paktu (25. marta 1941, povodeći se za razlozima *real-politike*, bez obzira na to što je u osnovi bio anglofil i ubeđeni antifašista, zbog čega je vojnim prevratom bio uklonjen s vlasti (27. marta 1941). Morao je u izbeglištvo da se više nikada ne vrati u zemlju. Tek su u novije vreme deca kneza Pavla, knez Aleksandar i kneginja Jelisaveta, uspela da se vrate u Srbiju.

Vlada koja je formirana posle vojnog prevrata, predvođena generalom Simićem, proglasila je još uvek nepunoletnog kralja Petra II za kralja Jugoslavije.

Kralj Petar II Karadorđević (1941-1945)

Kralj Petar II rođen je 6. septembra 1923. godine u Beogradu. Školovao se u Beogradu i Engleskoj. Ostao je siročić sa jedanaest godina života.

Posle napada fašističkih sila na Jugoslaviju i neminovnog poraza njene vojske, kralj Petar II našao se u izbeglištvu zajedno sa vladom, a zemlja je raskomadana od strane Nemačke, Italije, Mađarske, Bugarske, domaćih izdajnika i petokolonaša, uz monstruožnu Nezavisnu Državu Hrvatsku, koju su pod nacističkim pokroviteljstvom stvorile hrvatske ustaše poglavnika Ante Pavelića, s ciljem genocida nad Srbima do reke Drine. Izbeglički put kralja Petra II je vodio preko Grčke, Egipta i Palestine u Englesku, gde su već bili vladari drugih pokorenih evropskih država.

U zemlji su formirana dva pokreta otpora, jedan predvođen ostacima kraljevske vojske, a drugi predvođen Komunističkom partijom. Vlada velike Britanije podržavala je do kraja maja 1942. pokret otpora koji je predvodio general Dragoljub Mihajlović, član vlade u izbeglištvu, a nakon Teheranske konferencije (novembar 1943) vođe antihitlerovske koalicije usmeravaju svoju podršku pokretu otpora na čelu sa Josipom Brozom Titom. Kajem istog meseca Drugo zasjedanje AVNOJ-a zabranilo je povratak kralju Petru II u zemlju, koja je organizovana na federalnom principu sa 6 republika kao 6 federal-

Zastava

nih jedinica. Posle toga je kralj Petar II bio prinuđen da ukloni iz vlade generala Mihajlovića, te da mandat za sastav nove vlade poveri bivšem banu Banovine Hrvatske Ivanu Šubašiću. Pod novim pritiskom saveznika kralj Petar II je naredio trupama lojalnom geslu Za kralja i Otađbinu da se stave pod Titovu komandu. Usledio je i prenos kraljevskih ingerencija na namesništvo, što je kralja Petra II potpuno onemogućilo da se vrati kao vladar u svoju kraljevinu.

Krajem 1945. godine, po završetku Drugog svetskog rata i oslobođenja zemlje, Jugoslavija je pretvorena u republikansku federaciju. Kralj Petar II i svi Karadorđevići su lišeni svih prava, državljanskih, dinastičkih i imovinskih.

Kralj Petar II bio je oženjen grčkom princezom Aleksandrom. Iz ovog braka rođen je kraljević Aleksandar 1945. godine u Londonu, o čijem se kasnijem školovanju binuo stic, kraljević Tomislav.

Kraljica Marija umrla je u Engleskoj 1961. godine, a kralj Petar II u Americi 1970. Njegovi zemni ostaci su još u manastiru Sv. Save u Libertvilu, SAD.

Kraljević Aleksandar, prestolonaslednik i starešina doma Karadorđevića, vratio se u Beograd i svoju zemlju. Ima tri sina: Petra, Filipa i Aleksandra.

Istorija dinastije Karadorđević nije završena. Pored Božije volje, biće neophodna i narodna, da bi se današnji pripadnici dinastije Karadorđević suočili sa izazovima novog vremena pred kojim se nalazi Srbija i ceo srpski narod.

Intervju: Aleksandar II Karađorđević, srpski prestolonaslednik

Monarhija po meri Evropske unije

Dinastija Karađorđević je narodna dinastija, tj. vladalačka porodica koja je proistekla iz bića svog naroda. Vladala je po milosti Božijoj i volji narodnoj

Razgovor vodio: Radimir JOVELIĆ VIŠEROV

Nema sumnje da danas postoji sve pozitivnija atmosfera kada je reč o obnovi ustavne parlamentarne monarhije u Srbiji. Postoje i sve izraženija mišljenja da je za budućnost u Evropi monarhija najbolje rešenje. Uspostavljanjem monarhije dobila bi se preko potrebna stabilnost i obnovljeno osećanje ponosa, šansa da Srbija ponovo postane velika evropska nacija. U svakom slučaju, sada je pravo vreme za diskusiju o tom pitanju pogotovo kada se ima u vidu činjeni-

ca da se ni jedna demokratski orijentisana stranka u Srbiji nije usprotivila obnovi parlamentarne monarhije.

MONARCHY: *Vaše Kraljevsko Visočanstvo Srbija se danas nalazi na raskršću istorijskog razvoja i traženja puta u evropsku budućnost. Kako vidite njenu poziciju i koja rešenja nudite?*

Srpski prestolonaslednik i starešina doma Karađorđevića Aleksandar Karađorđević, princeza Katarina i prinčevi Petar, Filip i Aleksandar

Prestolonaslednik i engleska kraljica Elizabeta

PRINC KARADORĐEVIĆ: Imidž naše zemlje je donekle ugrožen u inostranstvu. Srbija bi mogla mnogo više postići samo kao zemlja koja je ujedinjena. Potrebne su nam hiljade investitora kako bismo otvorili nova mesta za zapošljavanje i fondove za socijalnu pomoć. Ne možemo da se zadovoljimo sa malim brojem investitora koje smo imali do sada.

Veoma smo zahvalni što su ti ljudi došli u Srbiju, ali da bismo napredovali i stvorili jednu stabilniju zemlju, nama je potreban plan i program pokretanja zemlje i pronalaženja novih investitora iz Evrope, Kanade, Sjedinjenih Američkih Država i Dalekog istoka. Sve ovo predstavlja program dobrih zvaničnih odnosa i donosi bolji imidž Srbije u inostranstvu. Cilj naše zemlje mora da bude članstvo u Evropskoj Uniji, ali, nikako ne možemo da dozvolimo sebi da budemo poslednji iz ovog regiona koji će se pridružiti EU. Moramo ispuniti naše međunarodne obaveze koliko god da nam se ne dopada Haški Tribunal.

Intervju: Aleksandar II Karađorđević, srpski prestolonaslednik

MONARCHY: *Sa kojim ćete argumentima ubediti političke protivnike da je s uspostavljanjem monarhije budućnost Srbije mnogo izvesnija?*

PRINC KARAĐORĐEVIĆ: Ustavna parlamentarna monarhija će ojačati našu demokratiju, doneti stabilnost, jedinstvo i kontinuitet. U Ustavnim parlamentarnim monarhijama poput Švedske, Japana, Norveške, Velike Britanije, Španije, itd. održavaju se demokratski izbori koa i u svakoj republici, sa tim izuzetkom što je starešina države neutralan i pri tom ne pripada ni jednoj političkoj partiji, niti im duguje usluge. U Ustavnoj parlamentarnoj monarhiji premijer vlada državom i bavi se dnevnim državnim poslovima bez mešanja starešine države i svađa.

MONARCHY: *Ukoliko bi se uspostavila monarhija što bi to praktično značilo za Srbiju, a šta za njene građane?*

PRINC KARAĐORĐEVIĆ: Ovakvo uređenje će dozvoliti građanima da budu ponosni na Srbiju, upravo kao što je to slučaj u Danskoj, Švedskoj, itd. Obezbediće pozitivan imidž Srbije i omogućiti građanima da zahtevaju novu pozitivnu nacionalnu instituciju od Srbije i za Srbiju.

MONARCHY: *Kako komentarišete činjenicu da se monarhija kao stare i tradicionalne institucije uspešno nose i u XXI veku?*

PRINC KARAĐORĐEVIĆ: Sve Ustavne parlamentarne monarhije su napredne zemlje sa prvoklasnom demokratijom i prvoklasnim socijalnim programom. Pogledajmo samo listu članica Evropske Unije i Kanadu, Australiju, Novi Zeland i Japan. Najskoriji primer uspešne Ustavne parlamentarne monarhije je Španija. Španija je bila diktatorska zemlja, a danas je oličenje uspešne demokratije, tržišne ekonomije i članice Evropske Unije ib sve se to postiglo za jednu deceniju. Mi ne možemo priuštiti da izgubimo dragoceno vreme. Srbija mora da oživi.

MONARCHY: *Može li nam Španija poslužiti kao primer zemlje u kojoj je došlo do uspešne obnove monarhije?*

PRINC KARAĐORĐEVIĆ: Apsolutno može. Upravo sam o tom primeru i govorio. Mnogo toga možemo naučiti iz primera Španije i njenog uspešnog, prosperitetnog puta. Na primer, trebalo bi svakako da proučavamo Španski Ustav i svakako ga treba koristiti pri stvaranju našeg Ustava.

MONARCHY: *Vidite li neke sličnosti i razlike sa Srbijom?*

PRINC KARAĐORĐEVIĆ: Možemo naučiti iz iskustva koje je imala Španija do određenog dela na primer kada je u pitanju period kroz koji je prošla i promenu koju je ostvarila postajući jedna uspešna demokratska zemlja od diktatorske kaska je bila pre.

MONARCHY: *U pripremi je novi ustav Srbije. Da li će iz Dvora ka Skupštini krenuti vaš predlog ustava i mislite li da oko ustava treba da se uključe i članovi Krunskog saveta?*

PRINC KARAĐORĐEVIĆ: Pokušavao sam da sa našim političarima, članovima Parlamenta stvorim lobi koji bi objasnio vrline i prednost uređenja Ustavne parlamentarne monarhije. Imamo mnogo primera uređenja koje treba proučiti i cela ova stvar zahteva jak napor i odlučnost. Uz to, naši građani treba da znaju više i treba da imaju pravo izbora. Svakako treba da se potruđi oko ovoga.

MONARCHY: *Kako na ideju obnove monarhije u Srbiji gledaju naši susedi, Evropska Unija i SAD?*

PRINC KARAĐORĐEVIĆ: U svakom slučaju oni nemaju nikakve primedbe. Svi bi odahnuli ako bi naša zemlja postala stabilnija. Mi smo odgovorni za našu sudbinu i to je vrlo jasno. Ne postoji nikakva teorija zavere koja će vladati našom sudbinom. Velika Britanija je Ustavna parlamentarna monarhija i najveći je saveznik Sjedinjenih Američkih Država i Sjedinjene Američke Države nemaju nikakvih prigovora te s toga neće imati prigovora na ono što radimo u Srbiji i na ono što je mudro i donosi stabilnost kao što čini Ustavna parlamentarna monarhija.

MONARCHY: *Kakve su Vaše veze sa britanskom krunom i očekujete li njihovu logističku podršku ka uspostavljanju monarhije u Srbiji?*

PRINC KARAĐORĐEVIĆ: Moje veze sa ovim Ustavnim parlamentarnim monarhijama su odlične a takođe imam dobre sa predstavnicima svih republika. Monarsi u Ustavnim parlamentarnim monarhijama su garancija uređenja i ne mogu iznositi mišljenja kada je reč o internim poslovima stranih država, ali uvek održavaju dobre odnose sa zemljama koje imaju republičko uređenje. Moju suprugu i mene svake godine pozivaju da budemo gosti mnogih zemalja prilikom važnih zvaničnih događaja.

РИЗНИЦА ВЕРСКОГ, НАЦИОНАЛНОГ И КУЛТУРНОГ ИДЕНТИТЕТА

Српска
Традиција

WFAM

www.srpskatradicija.co.yu

Призренска 1/10, Београд 011/361-08-38

Кокарде и значке

Умањена Круна Династије Карађорђевић

Албанска споменица

Орден Белог орла III степена

Орден Карађорђевог звезде

Споменица рата 1914 - 1918

Орден Таковског крста I степена

Орден Белог орла I степена

Медаља за храброст 1912. година

Орден Таковског крста из 1876. г.

ИЗРАЂУЈЕМО АУТЕНТИЧНЕ РЕПЛИКЕ СРПСКОГ, ЦРНОГОРСКОГ И ДРУГОГ ОРДЕЊА И ГРБОВА

Vaspostavljanje ustavne parlamentarne monarhije u Srbiji danas je imperativ

Tekst: Prof. dr Pavle NIKOLIĆ

Polazeći od konstatacije da je parlamentarizam nastao pod okriljem monarhije i da je proces uobličavanja parlamentarnog sistema istovremeno predstavljao i proces preobražavanja (ograničavanja) same monarhije, postoje dve glavne teze. Prvo, za razliku od ranijih vremena, danas se pitanje republike, odnosno monarhije ne posmatra kao pitanje demokratije ili autokratije, jer oba oblika postoje i u demokratskim i autokratskim režimima. Drugo, vaspostavljanje ustavne parlamentarne monarhije u Srbiji je danas izraz istorijskog imperativa za uspostavljanje istinske demokratije i za vraćanje srpskoj demokratskoj tradiciji i ustavnosti.

PARLAMENTARIZAM I DEMOKRATIJA

Traganje za najboljim načinom vršenja vlasti u društvu je nesumnjivo večni zadatak koji pred sebe postavljaju mislioci, naučnici i državnici, počev od mislilaca iz antičke Grčke, preko velikana iz „veka svetlosti“, do današnjih naučnika i drugih. Svako doba je nalazilo svoja rešenja ovog problema i zastupnike pronađenih sistema i principa vršenja vlasti. To traganje za najboljim modelom nikada nije bilo završeno, a ono to nije ni danas. Tako se i došlo do saznanja i poznate istine da nema najboljeg i najsavršenijeg modela, bar ne onog koji bi odgovarao svim vremenima, svim društvima i svim prilikama. Međutim, isto tako se došlo do istine da su neki oblici vršenja vlasti bolji, demokratskiji, a neki lošiji, manje demokratski, ili sasvim nedemokratski, kao i da neki odgovaraju više jednim, a nekim drugim okolnostima.

Ako se u praksi pokazalo da je neposredna demokratija kao celovit sistem nesprovodiva, te da, u suštini, i nije ništa drugo nego jedina teorijska konstrukcija koja je svoje uzore imala u antičkim grčkim gradovima i u malim švajcarskim kantonima i komunama, sprovođenje dosledno zamišljenog i izvedenog predstavničkog sistema je pokazalo da se učešće naroda u vršenju vlasti svodi, praktično, samo na izbor njegovih predstavnika. Ako je, pri tome, preterano reći da je zbog toga predstavnički sistem u svom dosledno izvedenom vidu „apsurdan i nedemokratski“, naivno bi bilo i prihvatiti mišljenje Džon Stjuarta Mila da je predstavnički sistem „idealno najbolji oblik vladavine“. Kao i mnogo puta u životu uopšte, tako i u ovom slučaju, istina o „najboljem“ načinu vršenja vlasti je negde na sredini, pa se i rešenje nalazi u kombinovanju neposredne i predstavničke demokratije, a to omogućava narodu da jedan deo svoje suverenosti ostvaruje neposredno, a drugi deo posredstvom svojih izabраниh predstavnika. Međutim, samo po sebi,

to nije značilo niti je moglo da znači uobličavanje jednog kompletnog sistema vlasti. Ostao je problem koji je, više nego drugi, izazivao stalne političke sukobe, ali i žučne teorijske rasprave. To je problem konstituisanja određenog mehanizma odnosa zakonodavne, izvršne i sudske vlasti. Rešavanje tog problema je, međutim, zavisilo prevashodno od političkih interesa i ciljeva, ali su na konstituisanje jednog ili drugog mehanizma uticali i drugi činioci - teorijska opredeljenja, ipostrani izvori, tradicija i dr. U tom pogledu, kao što je poznato, vremenom su se u demokratskim zemljama, odnosno u zemljama koje su se kao takve postepeno izgrađivale, iskristalisala dva, u suštini, oprečna rešenja koja su, iako jedno drugom suprotna, stremila istom cilju - vladi naroda. Tako, jedno rešenje se ogledalo u uspostavljanju ravnoteže vlasti i time vodilo ograničenju vlasti, čime se stvarao osnov za vladu naroda. To je bilo načelo podelje vlasti koje se ostvarivalo u vidu parlamentarnog ili predsed-

ničkog sistema. Drugo rešenje se ispoljavalo u mehanizmu u kome se vlast koncentrisala u demokratskom predstavničkom telu i time direktnije obezbeđivao uticaj naroda na vršenje vlasti. To je bilo načelo demokratskog jedinstva vlasti sprovedeno u vidu skupštinskog sistema. Svaki od njih je na odgovarajući način i u konkretnim okolnostima odgovarao zahtevima demokratije i doprinosio njenom ostvarenju.

Teorijski govoreći, čini se da nije sporno da je skupštinski sistem, u poređenju sa drugim demokratskim sistemima vlasti bliži bitnim zahtevima demokratije. S obzirom na nemogućnost da se čitav proces vršenja vlasti ostvaruje putem instrumenata neposredne demokratije, logika nameće a praksa traži izlaz u uspostavljanju organa sa širokom predstavničkom osnovom kao sredstvima ostvarivanja suverenosti i volje naroda. Naime, ako suverenost i volja naroda leže u osnovama demokratije, onda je sasvim prihvatljivo mišljenje da je - uz rezervu oblika neposredne demokratije - mehanizam u kome dominantnu poziciju ima demokratsko predstavničko telo, izabrano neposredno od naroda i pod kontrolom naroda i njegovih političkih stranaka, više prikladan demokratiji nego sistem u kome snažnu poziciju imaju organi vlasti koji nisu u takvoj bliskoj vezi sa narodom. To utoliko više, ukoliko se uzme u obzir da su demokratska predstavnička tela, tj. njihovi članovi u većoj meri vezani odgovornošću za narod nego drugi organi, čak i kada su ovi drugi izborni. Osim toga, predstavnička tela su organi koji se ne mogu birokratizovati, kao što je to slučaj sa drugim organima. Takođe, demokratska predstavnička tela su po samoj svojoj strukturi neuporedivo pogodnija, ukoliko nisu - u poređenju sa drugim organima - i jedino pogodna da budu predstavništvo svih ili, bar, različitih društvenih grupa, tj. naroda kao celine, i time da budu instrument njihovog uticaja na vršenje vlasti. Pri tome, naveden stav o dominantnoj poziciji demokratskog predstavničkog tela automatski znači i stav o slabijem i podređenom izvršnom telu, kako je napred rečeno, ne može izdržati konkurenciju u pogledu demokratskog karaktera.

Međutim, skupštinski sistem je u praksi doživio višestruki neuspeh, pa se do danas, uprkos svojoj demokratskoj prirodi

u praksi doživio višestruki neuspeh, pa se do danas, uprkos svojoj demokratskoj prirodi i prikladnosti za demokratiju, nije mogao afirmisati kao upotrebljivo rešenje problema odnosa zakonodavne, izvršne i sudске vlasti niti kao mehanizam vlasti koji doprinosi učvršćenju i razvoju demokratije. Neuspeh skupštinskog sistema ogleda se, pre svega, u izuzetno malom broju zemalja u kojima se skupštinski sistem ostvario. Pri tome, u zemljama u kojima je bio uspostavljen nije se duže održao. Osim toga, zabeleženi su i izvesni neuspeli pokušaji organizovanja skupštinskog sistema. U okviru tih neuspešnih pokušaja posebnu pažnju privlače bivše i sadašnje socijalističke države koje su se formalno opredelile za ideju dominantne pozicije predstavničkog tela, ali su

celokupnim sistemom, ustavom uspostavljenim, a pogotovo u praksi, od te ideje odstupile, što je i dovelo do debakla skupštinskog sistema u ovim zemljama. Razlozi višestrukog neuspeha skupštinskog sistema su nesumnjivo brojni i različiti, ali osnovni uzrok leži u neuspehu same demokratije u zemljama u kojima je pokušano ili došlo do uspostavljanja skupštinskog sistema. Čitavom svojom konstrukcijom skupštinski sistem, međutim, pretpostavlja demokratiju, a u nizu zemalja o kojima je reč prave demokratije i nije bilo.

Daleko veći broj zemalja opredelio se za drukčiji način funkcionisanja i obezbeđenja demokratije. On se sastojao, kao što je pomenuto, u uspostavljanju ravnoteže vlasti, pa time i ograničenju vlasti. U tome i jeste, kao što je poznato, suština načela podele vlasti koje

Aktuelnosti

parlamentarni sistem sprovodi na način koji je, uz manja odstupanja i razlike, prihvatio najveći broj demokratskih država u svetu. Velika ideja Montesjkjea „da vlast ne bi mogla da se zloupotrebi, treba da se stvari tako urede da jedna vlast koči drugu vlast“, u savremenoj pravnoj teoriji nije izgubila u svojoj aktuelnosti. Ona se formuliše kao zabrana „neposrednog ili posrednog sjedinjavanja zbira kompetencija privezanih za suverenost u rukama istog organa“. Inspirisana težnjom razbijanja i onemogućavanja monopola vlasti u rukama ranijih apsolutističkih monarha, a kasnije raznoraznih diktatora u republikama, ova ideja nalazi svoj izraz u ravnoteži vlasti. Ova ravnoteža vlasti je svoju najrasprostranjeniju primenu doživela u parlamentarnom sistemu, a neuporedivo manje u predsedničkom sistemu. Osim u zemlji svog porekla, predsednički sistem nije doživio uspeh u praksi.

Mehanizam parlamentarnog sistema obezbeđuje ravnotežu vlasti putem saradnje i uzajamne zavisnosti jedne vlasti od druge. Tako se postiže ograničavanje vlasti, te niko i ne poseduje monopol vlasti. Već je time stvoren osnov uz, razume se, mnoge druge faktore, za jedan demokratski proces vršenja vlasti i političkog odlučivanja. Glavne poluge, kao što je poznato, uspostavljanja i održavanja ravnoteže vlasti i njihove saradnje, odnosno uzajamne zavisnosti, su ministarska odgovornost vlade pred parlamentom i poverenje vlade u parlamentu, a zatim i pravo egzekutive da raspušta parlament, premapotpis ministara, solidarna odgovornost ministara i sl. To su glavne poluge parlamentarnog sistema kojima se, uz izvesne druge instrumente obezbeđuje tzv. teža i protivteža. Poremećaj ove ravnoteže znači izvitoperavanje parlamentarnog sistema. Tome može, između ostalog, naročito da doprinese partijski sistem, a u zavisnosti od toga da li stranka ima jaku većinu u parlamentu i disciplinovano članstvo ili obrnuto, jedna stranka ima slabu većinu, odnosno obrazuje se koalicija stranaka radi formiranja većine u parlamentu.

PARLAMENTARIZAM I USTAVNA MONARHIJA

Istorijski gledano, parlamentarizam je nastao u okrilju monarhije, da bi se znatno kasnije pojavio i kao oblik sistema vlasti u republici. To je, nesumnjivo, posledica suštinske uloge parlamen-

tarnog sistema kao mehanizma koji, kako je već rečeno, kroz uspostavljanje ravnoteže između zakonodavne i izvršne vlasti, ograničava vlast i sprečava njenu monopolizaciju u rukama jednog organa. Time parlamentarni sistem upravo i ostvaruje svoju demokratsku funkciju.

Istorijski koreni parlamentarizma sežu u rani srednji vek i oni jasno ukazuju na začetak njegove funkcije koja će vremenom postati srž parlamentarnog sistema - ograničenje svemodne vlasti, kao što je već napomenuto, najpre monarha, a mnogo kasnije, u republikama, i drugih nosilaca izvršne vlasti. U Engleskoj, kolevci parlamentarizma, iz feudalne skupštine barona i prelata (Magnum Concilium) razvio se tzv. The Great and model Parliament (u Vestminsteru) godine 1265., kao institucija koja je bila instrumet ograničavanja kraljeve moći. Ako to još nije značilo rađanje pravog parlamentarnog sistema, nesumnjivo je vodilo pretvaranju feudalne monarhije u ograničenu monarhiju, a odatle do parlamentarne monarhije bio je samo jedan korak. Jačanje, najpre finansijske moći parlamenta, a zatim i sticanje drugih prava (zakonodavnih), s jedne strane, i širenje njegove predstavničke osnove, s druge strane, uz pojavu političke odgovornosti ministara koji su vremenom prestajali da budu „commis“ monarha, budući da se formirao običaj da ih kralj uzima iz parlamentarne većine (krajem XVII veka), predstavljalo je, istovremeno, slabljenje monarhove moći, ograničavanje njegove vlasti. Tako se i otvorio put uspostavljanju ravnoteže između parlamenta i kralja koji je bio na čelu izvršne vlasti. Proces nastajanja i uobličavanja parlamentarnog sistema je, tako, predstavljao istovremeno i proces preobražavanja same monarhije (i ne samo u Engleskoj). Od feudalne i apsolutističke došlo se vremenom do ustavne monarhije. Ključne ustavne monarhije nalaze se još u ranijem periodu u kome monarh pod pritiskom određenih feudalnih struktura donosi pojedine pravne akte (u Engleskoj počev od Velike povelje o slobodama), ali se tek sa donošenjem prvih ustava može govoriti o nastajanju prave ustavne monarhije (posle Francuske revolucije).

Vodeći svoje poreklo iz davnih antičkih vremena, i monarhija i republika su tokom svoje duge istorije imale različita značenja. Međutim, dok je republika oblik vladavine koji se tokom istorije javljao i u autokratskim i u demokratskim režimima, dotle je monarhija stolicima bila deo autokratskog režima, menjajući različite vidove - počev od robovlasničkih, apsolutističkih, staleških i dr. U vreme stvaranja moderne države, ideali velikih revolucija s kraja XVIII veka vezivali su

se za republiku, pa je republika i postala simbol slobode, kao što je monarhija (apsolutistička) bila simbol omraženog autokratskog režima. Međutim, danas se pitanje republike i monarhije, nasuprot rasprostranjenom mišljenju koje je prevashodno izraz inercije u gledanju na ove oblike vladavine, uopšte ne može posmatrati kao pitanje demokratije, odnosno autokratije. Kriterijumi razlikovanja između demokratskog i autokratskog političkog režima danas su drukčiji i ne vezuju se za oblik vladavine. Naime, notorna je činjenica da u modernoj državi, posebno u današnje vreme, republike postoje kako u demokratskim, tako i u zemljama sa izrazito nedemokratskim, tj. autokratskim pa i totalitarnim režimom. Uostalom, sve bivše (i sadašnje) socijalističke države bile su isključivo republike, a republike su bile i pojedine fašističke države. To, s jedne, a s druge strane, monarhija, koja je danas mnogo manje rasprostranjena, javlja se u zemljama sa autokratskim režimom, ali i sa izrazito demokratskim političkim sistemom. U ovim drugim, monarhija se oblikovala kao ustavna parlamentarna monarhija i to je danas preovlađujući oblik monarhije. Javljajući se isključivo u demokratskim zemljama, ustavna parlamentarna monarhija, po prirodi stvari, i ima demokratsko značenje.

Opređenje za republiku (demokratsku) ili za ustavnu parlamentarnu monarhiju u današnje vreme, uostalom kao i opredeljenje za druge oblike uređenja (federalizam, unitarizam, predsednički sistem, parlamentarni sistem i dr., autonomiju itd.), može da bude uslovljeno i motivisano kako načelnim, teorijskim razlozima, tako i razlozima interesa i praktičnih potreba, odnosno i jednih i drugih istovremeno. Čini se da načelni (teorijski) razlozi danas imaju, unekoliko, manju važnost, s obzirom da i republika (u svojoj demokratskoj formi) i ustavna parlamentarna monarhija pogoduju demokratskom političkom sistemu i svemu onome što demokratija kao politički sistem znači (prava i slobode, višepartijski sistem, slobodni izbori itd.). Prema tome, opredeljenje za ustavnu parlamentarnu monarhiju nikako ne znači diskvalifikaciju (ili degradaciju) republike (u njenoj demokratskoj formi), ali ni obrnuto. S obzirom da se u ovom napisu govori o ustavnoj parlamentarnoj monarhiji, valja ukazati na izvesne vrednosti ovog oblika vladavine koje privlače posebnu pažnju. Prvo, za razliku od drugih oblika monarhije, ustavnu parlamentarnu monarhiju karakteriše pravna (ustavna) ograničenost vlasti monarha utvrđena u samom ustavu. Ta pravna ograničenost je našla svoj izraz u sledećoj formuli: „Kralj ne deluje prema svojoj volji, već saglasno pravnom pravilu.“ U tome i leže garantije protiv mogućnih zloupotreba moći monarha, što nesumnjivo doprinosi stabilnosti sistema i njegovom kontinuiranom funkcionisanju. Drugo, ustavna parlamentarna monarhija nije i ne može da bude režim lične vlasti. Konstrukcija ustavne parlamentarne monarhije nije osnov za personalizaciju vlasti. U njoj, prema jednoj staroj sintagmi, „Kralj vlada, ali ne upravlja“ (Tier, 1829), što znači da najveći broj svojih ustavnih ovlašćenja vlasti (tzv. prerogative krune) monarh vrši preko vlade, uz premapotpis predsednika vlade i ministara, koji su, međutim, odgovorni i parlamentu. Treće, po prirodi stvari, monarh je u ustavnoj parlamentarnoj monarhiji nadstranačka ličnost koja se ne priklanja nijednoj političkoj

stranci. On je u odnosu na stranke neutralan, kao što je i izvan stranačkih interesa. To mu omogućava da u čitavom mehanizmu vlasti, iako je u određenom smislu deo, odnosno šef bicefalne egzekutive, ima ulogu arbitra, s obzirom na angažovanost političkih stranaka u vladi i parlamentu. Četvrto, u ustavnoj parlamentarnoj monarhiji monarh je garant ustavom uspostavljenih odnosa zakonodavne i izvršne vlasti, smene političkih stranaka na vlasti i brana eventualnim negativnim efektima ove smene u izbornim ciklusima, naročito u uslovima nedovoljno razvijene političke kulture i odsustva demokratske tradicije. U stvari, kao simbol države i nacije, monarh je „čuvar ustava“ (Keith), a time i kontinuiranog ostvarivanja ustavnog poretka i ustavom uspostavljenog demokratskog političkog sistema. Iako su navedene vrednosti ustavne parlamentarne monarhije očigledne, ipak je neumeren zaključak koji je izveo jedan pisac: „...Posmatrana a priori i apstraktno, ustavna

monarhija, daleko da bude prelazno stanje ka jednom savršenijem režimu, nasuprot je jedna veštija politička kombinacija, ingenioznija nego sama republika“ (O. Orban). Međutim, navedene vrednosti, uz postojanje odgovarajućih konkretnih okolnosti, potreba i interesa, i te kako mogu biti valjan razlog za opredeljenje za ustavnu parlamentarnu monarhiju. Primer Srbije danas to na očigledan i uverljiv način pokazuje.

SRBIJA DANAS I USTAVNA PARLAMENTARNA MONARHIJA

Vaspostavljanje ustavne parlamentarne monarhije u Srbiji danas je izraz istorijskog imperativa za uspostavljanje istinske demokratije i za vraćanje srpskoj demokratskoj tradiciji i demokratskoj ustavnosti.

Razlozi koji leže u temeljima pomenutog imperativa su višestruki. Njih treba tražiti u pogubnim posledicama skoro poluvekovnog postojanja komunističkog režima u tzv. drugoj Jugoslaviji, u karakteru postojećeg političkog sistema u Srbiji i njegovoj nesposobnosti da zemlju izvuče iz kataklizme u koju ona sve više tone, kao i u nelegitimnosti ukidanja monarhije po završetku Drugog svetskog rata, s jedne, a s druge strane u srpskoj tradiciji i, razume se, u samim vrednostima ustavne parlamentarne monarhije i njenoj prikladnosti za uslove i prilike koji vladaju u Srbiji.

Iskustvo Srbije i srpskog naroda sa republikanskim oblikom vladavine je apsolutno negativno. Nasilno ukidanje monarhije i proklamovanje republike bilo je u sklopu uspostavljanja novog režima (1945), kao što je dalje postojanje republike bilo vezano za postojanje tog istog režima i, posle njega, novouspostavljenog postkomunističkog režima. Ostavljajući po strani ekonomske, moralne i druge aspekte osiromašavanja i pada Srbije u proteklom periodu, destrukcija Srbije je naročito izvedena na nacionalnom i državnom planu. U režimu koji je vladao blizu pedeset godina Srbija je izgubila svoju dugovečnu državnost, svoju demokratsku tradiciju i visoko razvijenu ustavnost. Srpski narod je u veštački skrojenim federalnim jedinicama i njihovim nametnutim granicama razjedinjen te, praktično, i izgubio svoju nacionalnu celovitost. Osnivanjem pokrajina, a naročito njihovom transformacijom 1971-1974. Srbija je u još većoj meri razbijena i kao federalna jedinica dovedena u potpuno neravnan položaj u odnosu na druge federalne jedinice.

Novi režim u Srbiji, uspostavljen u procesu dezintegracije Jugoslavije tokom poslednjih nekoliko godina, nije, međutim, zaustavio sunovrat Srbije i srpskog naroda. Šta više, padanje u sve veću ekonomsku bedu, žrtve i pustoš koje su izazivali besmisleni i prljavi međunarodni ratovi, totalna kriza prava, zaziranje demokratske Evrope prema Srbiji i dr., samo su uvećali tragediju srpskog naroda. Ustav Republike Srbije

donet septembra 1990. godine nije poslužio, niti je mogao da posluži kao osnova za demokratski preobražaj Srbije. Usvojen od strane jednostranačke Skupštine, ovaj Ustav je, po svemu, bio izraz težnje vladajuće partije da u novonastalim okolnostima sačuva vlast. Srbija i pod ovim ustavom ostaje republika sa institucijom izuzetno moćnog predsednika republike, čime je bio otvoren put uspostavljanju lične vlasti, uprkos negativnom iskustvu personalizacije vlasti izražene u dugotrajnoj neprikosnovenoj vladavini bivšeg predsednika jugoslovenske republike.

Usvajanje Ustava Savezne Republike Jugoslavije aprila 1992. koji nastavlja kontinuitet sa dosadašnjom, tzv. drugom Jugoslavijom, predstavlja ozakonjenje ranije izvršene destrukcije Srbije na nacionalnom planu. Ovaj Ustav ponovo daje ustavno-pravnu potvrdu postojećoj podeli i razjedinjenosti srpskog naroda do koje je došlo u toku vladavine bivšeg režima, a na osnovu kominternovske politike tog režima o postojanju dva raz-

ličita naroda – srpskog i crnogorskog. Naime, stvaranjem avnojevske Jugoslavije ova politika je doživela svoje državopravno otelotvorenje i afirmaciju razjedinjavanjem Srbije i Crne Gore (ujedinjenih još 1918.), tj. formiranjem posebnih država Srbije i Crne Gore, a utvrđivanjem veštačkih granica bivših republika veliki delovi srpskog naroda su ostali van granica Srbije i Crne Gore. Udruživanje „države Srbije i države Crne Gore“ putem Ustava od 1992. ima značenje njihovog definitivnog razdvajanja. To tim pre što se ovo „udruživanje“ vrši na jednoj federalno-konfederalnoj osnovi, koja je svoj uzor našla u nenaučnoj i pogubnoj konstrukciji tzv. novog vida jugoslovenskog federalizma, inaugurisanoj Ustavom od 1974. godine. Pri tome su državi srpskog naroda, tj. Srbiji i Crnoj

Gori nametnuti tuđi naziv, tuđa himna i tuđa zastava, kao što je nametnuto i dalje zadržavanje republikanskog oblika vladavine.

Izlaz iz ponora i beznada u koje su Srbija i srpski narod zapali mogućan je jedino preduzimanjem radikalnih mera i vršenjem radikalnih promena u društvu i državi. Međutim, bitan uslov za takve radikalne promene je vaspostavljanje ustavne parlamentarne monarhije. Drugim rečima, vaspostavljanje ustavne parlamentarne monarhije je *conditio sine qua non* vaskrsa Srbije i srpskog naroda. Argumenti na kojima se zasniva ova tvrdnja su koliko brojni, toliko i očigledni i uverljivi. Prvo, Srbija je uvek, tokom svoje duge istorije, bila monarhija, pa i spada u red najstarijih evropskih monarhija. Počev od dinastije Višeslavljevića (u IX veku) i velikih župana, Srbija je kao država uvek imala na svom čelu vladare i to je stvorilo jednu dugovečnu tradiciju koja je bila prekinuta turskim ropstvom, da bi se od Karadžića ta tradicija nastavila, Srbija (odnosno Jugoslavija) bila je republika jedino u komunističkom posleratnom režimu. Drugo, Srbija je dosegla vrhunce evropske ustavnosti

upravo pod monarhijom. Monarhijski ustavi od 1888., odnosno 1903., svrstavaju se među najdemokratskije ustave toga doba. Vaspostavljanjem ustavne parlamentarne monarhije, Srbija bi obnovila svoju ustavnost i demokratsku tradiciju i stekla šansu da ponovo uđe u red zemalja sa visoko razvijenom ustavnošću. Treće, u uslovima zatrvene tradicije demokratskog političkog života, nedovoljno razvijene političke kulture i svesti, neuhodanog funkcionisanja višestranačkog sistema, što je sve posledica višedecenijske vladavine komunističkog režima, vaspostavljanje ustavne parlamentarne monarhije je zaloga obnavljanja demokratskog političkog života i demokratskih institucija. Ograničena vlast monarha u duhu ustavne parlamentarne monarhije, nesporni autoritet monarha kao simbola jedinstva nacije i države i njegova nadstranačka pozicija, što mu i omogućava ulogu arbitra u čitavom političkom procesu, leže u temeljima ove zaloge. Četvrto, vaspostavljanje ustavne parlamentarne monarhije, kao antipoda totalitarnom komunističkom režimu, značilo bi trenutni raskid sa bivšim komunističkim i sadašnjim postkomunističkim režimom i definitivno zatiranje svih njihovih tragova. Peto, vaspostavljanje ustavne parlamentarne monarhije neminovno bi dovelo do vraćanja međunarodnog ugleda i prestiža Srbije koje je ona imala bilo kao samostalna država, bilo u okviru Kraljevine Jugoslavije kojoj je ona i podarila svoju državnost. Sa ovakvim uređenjem Srbija bi povratila i izgubljeno prijateljstvo mnogih demokratskih zemalja.

Srbija je sve do stvaranja Jugoslavije 1918. godine bila monarhija, da bi pod tim oblikom vladavine i istom dinastijom najpre bilo izvršeno ujedinjenje Srbije i Crne Gore, a zatim stvorena i zajednička država u vidu Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (kasnije nazvane Jugoslavija). Taj oblik vladavine je bio nasilno ukinut 1945. godine. S obzirom na to, moglo bi se govoriti samo o mogućnosti njenog vaspostavljanja, a ne o mogućnosti njenog uspostavljanja, tj. uvođenja. To tim pre, ako se ima u vidu način na koji je ona prestala da postoji. Ukidanje monarhije i proglašenje republike 1945. godine izvršeno je, kao što je poznato, Deklaracijom o proglašenju Federativne Narodne Republike Jugoslavije koju je donela Ustavotvorna skupština, da bi taj čin svoj ustavopopravni izraz našao u samom Ustavu FNRJ od 1946. (odnosno i u Ustavu Narodne Republike Srbije od 1947.). Ove akte je usvojila Ustavotvorna skupština koja je izabrana na osnovu odgovarajućih izbornih zakona koje je donela Privremena narodna skupština proizišla iz AVNOJ-a. Drugim rečima, na završetku građanskog rata i revolucije u kojima je bila likvidirana jugoslovenska država izgrađena na Ustavima od 1921. i 1931., a u ustavima faktičke prevlasti snaga predvođenih Komunističkom partijom Jugoslavije, obrazovani su organi nove državne vlasti koji su, raspoložuci monopolom vlasti, svojim aktima počeli da stvaraju novi pravni poredak. Sastavni deo tog pravnog poretka su i Deklaracija o proglašenju FNRJ i ustavi koji su doneti 1946-1947. Utoliko su ti akti legalni i legalno doneti. Međutim, navedeni akti (kao i čitav pravni poredak koji je počeo da se stvara) nisu bili utemeljeni na legitimitetu, kao što ni organi nove državne vlasti nisu uživali legitimitet. To se odnosi ne samo na AVNOJ i Privremenu narodnu skupštinu, na Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije i druge organe koji su se formirali kao izraz pomenute faktičke prevlasti snaga predvođenih Komunističkom partijom Jugoslavije, već i na samu Usta-

votvornu skupštinu. Naime, u uslovima čistog monističkog sistema zasnovanog na monopolu vojnih i policijskih snaga, kao i monopolu štampe i radija, personalnoj povezanosti vladajuće partije i državnog aparata i sličnim faktorima koji su omogućili punu vlast Komunističke partije Jugoslavije, uz totalnu personalizaciju te vlasti u ličnosti koja je bila na čelu te partije, formirani organi nisu mogli da steknu legitimitet. Pre svega, iz navedenih razloga, a i zbog ograničenja prava glasa tadašnjim izbornim zakonom, izbori za Ustavotvornu skupštinu nisu mogli da budu demokratski niti verodostojan izraz volje naroda, pa su i bili formalni i plebiscitarni. Osim toga, u takvim okolnostima nije se uopšte moglo govoriti o uticaju naroda na konstituisanje organa i njihovo delovanje, još manje o ostvarenju narodne suverenosti. Prema tome, nelegitimnost organa, tj. Ustavotvorne skupštine, čini nelegitimnim i njene akte, te je očigledno da proglašenje republike i ukidanje monarhije, kao i lišavanje svih prava članova dinastije Karađorđevića, predstavljaju nelegitiman čin.

S obzirom, dakle, na nelegitimnost ukidanja monarhije, njeno vaspostavljanje predstavlja, pravno gledano, vrlo jednostavan čin, mada on može biti izvršen na više načina koji, doduše, i nisu suštinski među sobom različiti. Redovna Skupština, predviđena postojećim Ustavom, izabrana na novim, potpuno slobodnim izborima, a u uslovima oslobođenih masmedija i drugih garantija koje demokratski izbori pretpostavljaju, mogla bi da donese akt koji bi utvrdio da odluka o ukidanju monarhije nije bila zasnovana na legitimitetu. To bi automatski vodilo formalnoj promeni odgovarajućih odredaba Ustava - ukidanju odredaba o republici i unošenju odredaba o ustavnoj parlamentarnoj monarhiji. Međutim, pošto vaspostavljanje ustavne parlamentarne monarhije pretpostavlja radikalnije promene u čitavom ustavnom sistemu, celishodnije bi bilo doneti potpuno novi ustav, a to bi mogla da učini redovna Skupština ili, eventualno, posebna Ustavotvorna skupština.

Pri svemu tome, pitanje dinastije i ličnosti monarha u vaspostavljenoj ustavnoj parlamentarnoj monarhiji u našoj zemlji uopšte nije sporno. Dinastija Karađorđevića bila je na tronu Srbije u trenutku stvaranja prve jugoslovenske države 1918. i na tronu Jugoslavije u trenutku nelegitimnog ukidanja monarhije 1945. Prema tome, vaspostavljanje monarhije znači i povratak iste dinastije, a s obzirom na tradicionalni princip primogeniture, pretendent na presto može da bude samo sin dotadašnjeg monarha

Vođa države je monarh koji trenutno vlada

Prilagođavanje zakona i institucija zemlje vekovima je bio moguć zahvaljujući engleskoj desničarskoj i ustavnoj tradiciji, i to bez većih vanjskih promena

Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije i Severne Irske, kako glasi zvanični naziv ove države, je jedina evropska država koja nema ustav formulisan u bilo kojem dokumentu. Ovo, opet, ne znači da ne postoje izvori koji ukazuju na državnu formu, te je potvrđuju i objašnjavaju. U ove izvore spadaju zakonski propisi, predate konvencije, te priznati ustavni principi.

Ustavni principi

Suština britanskog ustava počiva na dva principa: *Rule of Law*, što znači zakonski obavezano delovanje države, te na principu parlamentarnog suvereniteta. Rule of Law štiti građane od

državne samovolje i prisiljava parlament da prenošenje kompetencija i određenih moći na vladu formulira u formi zakona. Zakoni se mogu menjati ili ukidati u parlamentu i to jednostavnom većinom glasova. Posebne većine (kao npr. dvotrećinska većina) za promene ustava nisu predviđene, jer ne postoji ustavni dokument. „Ustavna stvarnost“ kako se ona i vidi u zakonodavstvu, je na taj način vrlo fleksibilna i brzo promenjiva.

Praksa fleksibilnog razvoja i unapređivanja ustava nešto je pojednostavljena engleskom desničarskom tradicijom. Ona počiva na ustanovljenom pravu (*common law*). Glavna karakteristika tradicije *Common Law* orijentisanje sudstva na procedu-

ralne slučajeve, dakle, na šematske odluke, koje se opet mogu pozvati u pomoć pri novim slučajevima i koje se mogu razviti shodno novim pravnim zakonima. Polazna tačka za pravnu odluku je uvek konkretan slučaj, a ne opšte pravilo. Ne postoji nikakav zakonik, kao što je to, na primer, slučaj u Nemačkoj. Ova činjenica daje izuzetnu fleksibilnost izricanju zakona ili interpretaciji ustava, ukoliko ona počiva na zakonima.

Prilagođavanje zakona i institucija zemlje vekovima je bio moguć zahvaljujući engleskoj desničarskoj i ustavnoj tradiciji, i to bez većih vanjskih promena. Uvreženo mišljenje da je Velika Britanija zemlja koja je izuzetno vezana za svoju istorijsku tradiciju, često počiva na površnom posmatranju ovog formalnog kontinuiteta. Uloga monarhije ili uloga parlamenta u britanskoj politici, da pomenemo samo ova dva primera, uprkos ovom kontinuitetu u poslednja četiri veka dramatično se promenila.

Druga okosnica britanskog ustava, pored obaveze države da se u svom delovanju pridržava zakona je parlamentarni suverenitet. Parlament donosi zakone i sam kontroliše zakonodavstvo, a da pri tome nije vezan za nadređeni tekst ustava. Parlament, a ne narod je donositelj ustava. Ustavni sud koji bi mogao revidirati odluke parlamenta ne postoji i ne može se ni zamisliti bez postojanja ustavnog teksta.

Parlamentarni suverenitet

Ustavi demokratskih država, po pravilu, kažu da sva vlast proizlazi iz naroda, da je, dakle, narod taj koji ima suverenitet. Kako se može objasniti britanski parlamentarni suverenitet i koje praktično značenje on ima? Parlamentarni suverenitet vodi poreklo iz *Glorious Revolution* godine 1688./89. On je markirao kraj konflikta između katoličke vladajuće kuće Stjuarta

i prestolonaslednika protestanata Wilhelma III od Oranije, i njegove žene Marije koji su nizom ustavno-pravnih propisa pripisali parlamentu neke nadležnosti. Ovaj katalog sloboda *Bill of Rights* iz 1689. godine, kojim je završeno sa apsolutističkom vlašću u Velikoj Britaniji i koji je ustanovio konstitutivnu monarhiju, daje prava na slobodu (slobodan izbor, sloboda govora, pravo na porez) u ruke parlamenta.

U 19. i 20. veku uvedeno je opšte jednako, slobodno i tajno pravo izbora, i to zahvaljujući nastojanjima građanstva, radnika i pokreta za prava žena (*Suffragettes*) unutar Liberalne partije, odnosno, njene preteče partije *Whigs*. Međutim ništa nije promenjeno što bi se direktno ticalo ustavnosti parlamenta. Formalno britanski građani ostali su podanici kraljice i nikada nisu postali nosioci državne vlasti. U Velikoj Britaniji za razliku od kontinentalne Evrope nije bilo građanskih ili socijalnih revolucija ili pučeva koji bi odstranili monarhiju ili u najmanju ruku koji bi se borili za izvesnu meru suvereniteta naroda.

Vođa države i kabinet

Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije i Severne Irske je konstitutivno uređeno kao naslednička monarhija. Vođa države je monarh koji trenutno vlada. On ili ona ima zadatak da na predlog premijera imenuje članove vlade, biskupe anglikanske crkve (engleska državna crkva), najviše suce i vrh vojske

Monarhija danas

koja mora braniti monarha. Zadaci monarha su reprezentativne, ceremonijalne i integrativne prirode. Kraljica koja je trenutno na vlasti, Elizabeth II iz porodice Hannover-Windsor-Mountbatten vlada od 1952. godine, ona (odnosno kraljevska porodica) zastupa zemlju unutar i van nje i ujedno je na vrhu anglikanske crkve.

Kraljica dodeljuje državne akte, kao na godišnjem otvorenju parlamenta, povodom čega ona pročita objavu vlade (Thronrede) sastavljenu od strane premijera i na taj način joj daje legitimitet. Njena vanpartijska pozicija čini je opšte priznatom osobom na nacionalnom nivou koja je zadužena za integraciju, čak i u vreme krize ili rata.

Politički najvažnija funkcija u britanskom sistemu vladavine je funkcija premijera. Britanski premijeri su jako moćni, s obzirom da raspolažu sa velikim patronažnim potencijalom, koji im, na primer, dozvoljava da preko 100 poslanika vladajuće partije imenuju u ministre unutar ili van njihovog kabineta, te da ih unapređuju u drugim vladajućim službama, počev od javne službe zdravstva, preko unapređenja strane trgovine i saobraćaja, pa do BBC-ja. Njihova moć počiva na lojalnosti njihove partije, čiji su oni predsednici, u parlamentu i na činjenici, da oni uglavnom obrazuju vlade koje nisu koalicije.

Premijeri danas sve više traže podršku za svoju politiku i u direktnom kontaktu sa narodom i to putem medija. Uticati na izveštaje koji se pojavljuju u medijima, voditi brigu o sopstvenoj slici koja se o njemu stvara u javnosti, danas je za šefa britanske vlade postalo isto toliko važno kao i bit njegove vladajuće delatnosti. Tradicionalno za „menadžment“ javnog mnjenja koristi se držanje informacija u tajnosti, te selektivna i taktička predaja informacija. Za ovaj poslednji dio veoma je prilagođeno lobi-novinarstvo.

O ulasku u „klub“ koji broji oko 150 novinara koji svakodnevno od glasnogovornika vlade dobijaju „poverljive“ informacije čiji se izvor ne sme saopštiti, odlučuje vlada. Tony Blair je do te mere perfekcionirao svoj uticaj na novinske izvješ-

taje da ni jednom članu njegovog kabineta nije dozvoljeno davati izjave za štampu bez izričite dozvole premijera, te da osobe koje su zadužene za rad sa javnošću (takozvani „spin doctors“) što više preuzimaju inicijativu, te da, kao u vreme izborne borbe, pokušaju osvojiti naslovne stranice sa temama koje odgovaraju vladi. Parlament je jednako kao i ministri u pozadini što je karakteristika političkog stila koji se veže za američkog predsednika.

Principi rada vlade

Rad vlade orijentiše se na tri tradicionalna principa: Prvi princip, dominantan položaj premijera, s jedne strane sadrži kompetenciju određivanja osnovnih linija i pravaca politike. Osim toga, dominantna uloga premijera odražava se i na proces odlučivanja unutar vlade same. Premijer može podeliti mnoge *ad hoc* organizovane kabinetske krugove, koje onda kontroliše ili on ili njegove osobe od poverenja. Ovi interni procesi odlučivanja mnogo su više prikriveni od očiju javnosti, nego što je to slučaj u Nemačkoj.

Međutim, mnogo važnija je sposobnost premijera da održi široku kompetenciju odlučivanja koju mu ne ograničavaju ni koalicioni partneri, ni ustavni tekst, ni ustavni sud, ni vladar države ni parlament. Britanski sistem vladavine zbog toga se označava kao vladavina premijera (prime ministerial government) ili čak kao i „izborna diktatura“ (elective dictatorship), o čemu se mnogo polemise. Na koji način će dotični premijer obavljati svoju dužnost, zavisi, naravno, od osobe koja je na tom mestu.

Margaret Tačer, u doba njene vladavine, kao šef vlade iz Konzervativne partije od 1979. do 1990. godine, bila je poznata po svom oštroumnom kabinetskom režimu, te po njenim čvrstim političkim principima usmerenim ka obrazovanju političke volje. Tony Blair provodi sličnu, jako oštru kontrolu svog kabineta, iako se dosad ne čini toliko ideološki odlučujućom ličnošću kakva je bila Margaret Tačer.

Elizabeta Aleksandra Meri Vindzor

Elizabeta Aleksandra Meri Vindzor je rođena 21.4.1926. Kao mladu i šarmantnu ženu, ostareli premijer Winston Čerčil ju je obožavao i ona je postala simbol nade i obnove posle surovih godina Drugog svetskog rata. Tada se govorilo i o „Novom elizabetanskom dobu“ - što je bila aluzija na njenu prethodnicu iz 16. veka, Elizabetu I

Smirenost, diskretnost i predanost

Kraljica svoje obaveze izvršava sa doslednim profesionalizmom. I dok većina Britanaca danas živi bolje nego kada je ona došla na presto, tokom njene vladavine Britanija je od imperijalne svet-ske sile spala na evropsku državu srednjeg ranga. Uprkos njenih strogih ličnih standarda, kraljica je tokom ovih pedeset godina doživela da se troje od njeno četvero dece razvedu.

Zaljubljenik u prirodu

Kraljica je veliki ljubitelj i uzgajivač konja a uvek putuje sa svitom pasa. Odrasla je u vreme kada su dostojanstvo i stoičko prihvatanje teškoća bili norme i nikada se nije prilagodila surovoj kulturi kulta slavnih ličnosti prisutnoj poslednjih godina.

Smatra se takođe da je kraljica jedna od najbogatijih osoba na svetu, sa puno imanja, nekretnina i investicija

Šef države

Na papiru britanski monarh još uvek ima velika ovlašćenja. Prema britanskom sistemu, suverenitet nije na narodu već na „kraljici u parlamentu“.

Kraljica potvrđuje izbor „njenog“ premijera. Ona svake godine „otvara“ parlament, govorom sa trona u kojem iznosi vladin zakonodavni program. Da bi neki zakon postao važeći potreban je kraljevski potpis. Inače, nijedan britanski monarh nije iskoristio pravo veta od 1707.

Simbolična ovlašćenja

Kraljica je zadržala neka ovlašćenja, poput imenovanja premijera i odluke o raspuštanju parlamenta. Premijer je obično lider stranke koja ima većinu u parlamentu, ali postoje izuzeci kada kraljica ima diskreciono pravo i odluči da svojoj postojećoj vladi omogući dalji rad.

Poglavar anglikanske i škotske crkve

Kraljica bira nadbiskupa od Kenterberija, kao faktičkog Vrhovnog poglavara, sa spiska imena koje joj predlaže premijer.

Pompa i ceremonija

Princip kraljice u parlamentu najjasnije se ogleda prilikom godišnjeg Državnog otvaranja parlamenta, kada se kraljica obraća poslanicima oba doma. Njen govor, koji sastavlja vlada, sadrži vladinu politiku za predstojeću godinu i ukazuje na planirane zakone. Parlament ne može da počne rad pre nego što kraljica pročita svoj govor.

Zaštitnik vere

Kraljičina titula uključuje i reči „zaštitnik vere“. Anglikanska crkva, i njen odnos sa monarhom, su definisani nizom zakona donetih tridesetih godina šesnaestog veka koji su doveli do engleske reforme. Henri VIII se odvojio od Rimokatoličke crkve, i sebe proglasio Vrhovnim poglavarom Anglikanske crkve.

Veza crkve i države se simbolično odražava u činjenici da duhovne vođe (nadbiskup od Kenterberija i Jorka i 24 biskupa) sede u Domu lordova. Parohijski sveštenici takođe polažu zakletvu kraljici.

Šef Komonvelta

Elizabeta II je takođe kraljica Australije i Kanade i titularni šef Komonvelta - organizacije bivših britanskih kolonija i područja pod britanskom kontrolom.

Tokom svoje vladavine, kraljica je bar jednom posetila sve zemlje članice Komonvelta, sa izuzetkom Mozambika i Kameruna.

U oktobru 1997. kraljica je posetila Indiju i Pakistan, povodom pedesete godišnjice sticanja nezavisnosti od Britanije, što je i dovelo do stvaranja Komonvelta.

Kraljica kao simbolična veza

Trećinu kraljičinih odlazaka u inostranstvo čine posete zemljama Komonvelta. Te zemlje često posećuju i Vojvoda od Edinburga, Princ od Velsa i drugi članovi kraljevske porodice. Samit šefova vlada zemalja Komonvelta obično se održava svake dve godine i prisustvuje mu i kraljica, koja tih dana ima privatne susrete sa liderima zemalja članica.

Kraljičine rezidencije

Kraljica i kraljevska porodica imaju na raspolaganju kraljevske rezidencije, koje nisu u njihovom posedu već su im samo date na korišćenje, i privatna imanja, koja je kraljica nasledila.

Bakingemska palata

Zvanična londonska rezidencija britanske kraljevske porodice više od 150 godina. Njene raskošne prostorije krase vredna umetnič-

ka dela iz Kraljevske kolekcije: slike Rembranta, Rubensa, Vermera i drugih, skulpture Kanove i Šantreja, luksuzna keramika i stilski nameštaj iz Engleske i Francuske.

Dvorac u Vindzoru

Najveći još uvek nastanjeni dvorac na svetu i zvanična kraljičina rezidencija. U svečanim i drugim odajama nalaze se vredna umetnička dela iz Kraljevske kolekcije, uključujući slike Rubensa, Van Dajka i drugih.

Kraljica i umetnost

Osim sopstvene velike umetničke kolekcije nasledene od roditelja, kraljica upravlja i Kraljevskom kolekcijom, ne kao privatna osoba, već kao suveren. Ta kolekcija pripada narodu a upravljanje njome je nasledno.

Kraljevska kolekcija broji nekih 9000 slika, na hiljade crteža, knjiga, komada nameštaja, skulptura, oružja i oklopa, srebra, zlata i nakita (uključujući i krunske dragulje).

Porodična kolekcija

Kraljevsku kolekciju formirali su dosadašnji suvereni i drugi članovi kraljevske porodice tokom 300 godina od obnavljanja monarhije 1660.

Pojedini predmeti iz kolekcija ranijih kraljeva su takođe sačuvani ali je veći deo te veličanstvene kolekcije, koju je nasledio i formirao Čarls I rasturen po Kromvelovom naređenju posle pogubljenja kralja.

Većina predmeta u Kraljevskoj kolekciji prikupljena je pre kraja vladavine kralja Džordža V (1936.) i uglavnom se nalazi u londonskim palatama, Londonskoj tvrđavi i kraljevskim rezidencijama u Engleskoj i Škotskoj.

Psi i konji

Kraljica je dobar poznavalac konja. Svake godine prisustvuje derbiju u Epsomu, jednoj od tradicionalnih trka i Letnjoj trci u Askotu, koja od 1911. ima status Kraljevskog događaja.

Kao vlasnik i uzgajivač rasnih grla, kraljica često posećuje i druge konjičke trke i takmičenja.

Tokom osamdesetih i početkom devedesetih kraljica je nekoliko puta posećivala ergele u državi Kentaki (SAD).

Korgi, kraljevski kućni ljubimac

Prvog kraljevskog korgija, po imenu Duki, kupio je kralj Džordž VI godine 1933. Pet godina kasnije nabavio je još jednog i nazvali su je Džejn. Dva njena šteneta su ostala u porodici. Kraljica, koja je sa njima odrasla, mnogo ih je zavolela i od tada ostala privržena toj rasi pasa.

Kraljica Elizabeta Aleksandra Meri Vindzor

The Crown as a Corporate brand

Prilagođavanje zakona i institucija zemlje vekovima je bio moguć zahvaljujući engleskoj desničarskoj i ustavnoj tradiciji, i to bez većih vanjskih promena

Professor Mats URDE

To us, there are a number of reasons why the Crown may be viewed as a corporate brand. First, it is a trademark (brand) because the Crown is a powerful visual symbol, and has been so for centuries. Originally a mark of power, it is increasingly used as a mark of sovereignty and of quality. It is one of the most easily and widely recognized symbols, and has even been marshaled (albeit with different visual treatment) as a quality sign for products and services including hotels (Crowne Plaza), beer (Kronenburg), and three Swedish bicycle brands (Rex, King, and Monark). As with many brands, it is the verbal signifier that is also important, and this equally applies to the

Crown. "A Crown for every achievement" is phrase used by the Swiss watch maker Rolex to characterize the prestige they associate with their product line, underscored by a crown as a part of its logo. The Crown is a corporate brand in that although an individual monarch personifies the Crown, in reality there are likely to be numerous individuals who are involved in the management, and support, of the Crown. Indeed, typically several close family members work to fulfill the Crown's tasks. Moreover, the Crown does not fall into abeyance when an individual monarch dies: the institution of the monarchy continues. In this regard, it is not dissimilar to a company. Another similarity to a corporate entity is that the Crown has to meet the demands of multiple stakeholder groups. While individual monarchs may be "personality" brands in their own right (HM Queen Elizabeth II and HH

Predavanje profesora Matsa Urdea na Univerzitetu Megatrend

Kruna kao korporativni brend

Nedavno je na Megatrend univerzitetu gostovao uvaženi profesor Mats Urde sa Univerziteta u Lindu (Švedska), rukovodilac istraživačkog programa u oblasti brend-menadžmenta na Univerzitetu u Lindu i izvršnog programa „Upravljanje korporativnim brendom“. Ovaj naučnik se godinama uspešno bavi proučavanjem strateškog brend-menadžmenta i autor je značajnih radova kojima je doprineo brojnim antologijama u ovoj oblasti. Bogatu karijeru ostvaruje kao stručni savetnik za brend-strategije u vodećim svetskim kompanijama i neprofitnim organizacijama, i kao član Komiteta „Elektroluks avord“ (Electrolux Award).

Predavanje prof. Urdea na temu „Vrednosti krune – monarhije kao korporativnog brenda“ na Megatrendu propratio je prestolonaslednik Aleksandar Karađorđević sa predstavnicima Krunskog saveta. Predavanju su prisustvovali rektor, prof. dr Mića Jovanović, prorektori i drugi rukovodioci Megatrend univerziteta, kao i nastavnici. Među cenjenim gostima bili su i predstavnici Diplomatskog kora iz ambasada Švedske, Pakistana i Indonezije.

Henlej Royal regata

KLM - danski kraljevski avioprevoznik

Orkestar kraljevske filharmonije

Pope John Paul II are without doubt global celebrity brands), the monarchy is an institutional (i.e., like a corporate) brand. Further, it would appear that many people are able to articulate what is expected of different monarchies, e.g., the Spanish Crown as compared to the British Crown. In short, the historical and cultural contexts of different monarchies generate different sets of public expectations about them. Just as most corporate (and many product/service) brands have a strap line (tag line) which articulates the core of its branding covenant (e.g., BP: "beyond petroleum;" GE: "imagination at work"; Nokia: "connecting people"), monarchs have mottos which often articulate the "promise" inherent in the royal brand. Pope John Paul II's motto is Totus Tuus (All Yours), while King Carl XVI Gustaf of Sweden's motto is „For Sweden - With the times“.

The Crown, as with so many other brands, de facto "rents" some of its prestige in the form of visual and verbal endorsements to individuals as well as to organizations. Prominent among these is the granting of a Royal Warrant—the use of the Royal Coat of Arms with the phrase "by appointment". As well as the visual endorsements, there is also the verbal form with the use of the prefix Royal, e.g., the Royal Philharmonic

Orchestra, the Royal Society for the Protection of Cruelty to Animals, KLM-Royal Dutch Airlines, Royal Danish Yacht Club, and the granting of Royal Charters to organizations such as the BBC and to Universities. In an individual capacity a person may be admitted as a Knight or Dame to a Royal Order of Chivalry, might hold the office of Astronomer Royal, or for a British academic be appointed as Regius Professor at one of the ancient seats of learning. Some events are given the royal imprimatur (endorsement) such as Royal Ascot or Henley Royal Regatta.

The Crown also has a clear, although sometimes indirect, financial value to lay organizations. For instance, the use of royalty as front-cover news stories for some magazines increases circulation. The implied "endorsement" of the Swedish internal railway by the Royal Family's intentional use of it on an official trip helped to strengthen its viability. One significant difference between the Crown and corporate brands is that the monarch is typically an incumbent for life (usually with a clearly identified successor), whereas corporate CEOs change from time to time. Barring war, revolution, and recognized mental incompetence, a monarch can be on the throne for decades. This fact in turn is a reminder that despite length of service, "a monarch is not the monarchy." The latter may endure for centuries as an institution in a given country. The institutional character of the Crown is a central element of its parallel to corporate brands. For well-known multi-generational family-owned firms whose CEO still bears the family name, the analogy is stronger. We consider these to be heritage brands. When Fisk Johnson of S.C Johnson (whose tag line is "A Family Company"), William Clay Ford of Ford Motor Company, or August Busch IV of Anheuser-Busch speaks (and/or represents the company in advertisements) there is the added authority of "his name is on the door" of their companies. ("Having one's name on the door," and the stock certificate, can also be a problem for eponymous companies, e.g., Martha Stewart.) In short, the Crown has many brand-like characteristics. It may be "a firm", but it is not a corporation. At its best, it has the unique capacity to harness the positive public emotions that surround the monarchy and the "brand heritage" of the monarchy. Queen Elizabeth II's Jubilee (50th anniversary) year as Queen is illustrative. Conversely, the Crown can unleash broad public concern - even opposition - in the wake of perceived inappropriate or unacceptable behavior. Edward VIII's ultimate abdication (1936) over "the woman I love" is illustrative.

Kraljevski jedrenjak Geteborg III

Danski kraljevski Jaht klub

Dodela nagrada *Fundacion Principe de Asturias* u Oviedu

The Prince of Asturias Awards are intended to acknowledge scientific, technical, cultural, social and humanitarian work carried out internationally by individuals, groups or organisations in the following eight categories: communication and humanities, social sciences, arts, letters, scientific and technical research, international cooperation, concord and sports.

Bill & Melinda Gates Fondation
(Međunarodna saradnja)

National Geographic Society
(Komunikacije i humanizam)

Pedro Almodóvar
(Umetnosti)

Paul Auster
(Književnost)

Mary Robinson
(Društvene nauke)

Košarkaška reprezentacija Španije
(Sport)

Juan Ignacio Cirac
(Tehnička i naučna istraživanja)

Unicef
(Slogu)

Srpski Versaj

Stvaranjem adekvatnog zelenog okruženja neposredno oko građe- vine, belina Kraljevskog Dvora je još više istaknuta, pa se neretko dešava da Beograđani Stari Dvor pogrešno nazivaju Belim Dvorom

Dvorski kompleks Dinastije Karađorđević na Dedinju obuhvata površinu od 135 hektara zemljišta, od čega veći deo zauzima šuma. Pored mnogobrojnih pratećih objekata, svojom ulogom, značajem i arhitektonskom obradom ističu se Kraljevski i Beli Dvor.

Ideja o gradnji Dvorskog Komplexa potekla je od Njegovog Veličanstva Kralja Aleksandra I, koji je neposredno posle venčanja sa rumunskom princezom Marijom počeo da razmišlja o tome da svoj dom izmesti iz središta grada u nešto mirniji i privatniji ambijent. Zahvaljujući izuzetnom položaju, obilju zelenila i izolovanosti od urbane gradske vreve, Dedinjski breg se prosto prirodno nametnuo kao izvanredno rešenje za novu lokaciju Kraljevske rezidencije. Najveći deo terena koji zauzima Kraljevski Komplex pripadao je prethodno Srpskoj Patrijaršiji koja je ovo impozantno imanje jednim delom prodala, delimično poklonila, a jednim delom ustupila kao kompezaciju za neka druga Kraljeva imanja po Srbiji.

Palata Kraljevskog odnosno Starog Dedinjskog Dvora (kao se neretko naziva), nije bila zamišljena u klasičnom smislu

Dvora kao ceremonijalne zgrade za potrebe raznovrsnih državnih aktivnosti, već u smislu reprezentativne privatne rezidencije Kraljevske porodice.

Za poziciju dvorske palate, izabran, je najviši južni vrh Dedinja odakle se otvara nesvakidašnji vidikovac na grad i obronke šumadijskih planina. Autor idejnog rešenja Kraljevskog Dvora bio je arhitekta Živojin Nikolić kome se kao saradnik pridružio ruski emigrant arhitekta Viktor Lukomski.

Prilikom detaljne razrade projekta, naročito na poslovima oblikovanja fasadnih detalja i enterijera, arhitekta Nikolić se umnogome oslonio na dvojicu znamenitih ruskih graditelja, arhitektu akademika Nikolaja Petroviča Krasnova i inženjera Sergeja Smirnova koji su u prvom talasu ruske emigracije nakon Oktobarske revolucije, našli svoje utočište u Kraljevini Jugoslaviji. Temeljni i afirmisani stvaraoci visokog stepena kreativnosti, bogatog iskustva i arhitektonskog umeća, ostvarili su monumentalno re-

ne kontraste i pojačavaju sveukupni upečatljiv izgled građevine. Dvorska palata je posebno oživljena tremovima sa polukružnim lucima koji je okružuju sa istočne, zapadne i južne strane.

Prefinjena plastična dekoracija kapitela, prozora i ulaza predstavlja poseban ukras, a inspirisana je srpskom tradicijom plitkoreljefne dekoracije biljnih i životinjskih motiva. Idejni autor svih kamenorezačkih i skulptoralnih radova fasade i većeg dela ukrasnih enterijera bio je svestrani, virtuozni arhitekta Nikolaj Krasnov.

Istočnom fasadom Kraljevskog Dvora dominira središnja vertikalna koja je naglašena čitavim nizom arhitektonskih motiva, središnjim rizalitom, zastakljenim balkonom prvog sprata sa kosim prilaznim rampama sa masivnim tučanim amforama koje efektno podvlače prilaz isturenom tremuglavnom ulaza sa dvo-

prezentativno graditeljsko delo upečatljive siluete i bogato razrađenih živopisnih detalja.

Gradnja Kraljevskog Dvora trajala je između 1924. i 1929. godine, dok su radovi na enterijeru izvođeni od 1929. godine do 1934. Dedinjska palata sazidana je u srpsko-vizantijskom stilu i zajedno sa pratećim prostorijama zauzima površinu od oko 4000 kvadratnih metara. Stari Dvor ima kompaktnu pravougaonu osnovu. Građevinu sačinjavaju suteran, prizemlje, prvi sprat i mansarda. Sa južne strane Kraljevskog Dvora nalazi se Dvorska Kapela posvećena Krsnoj Slavi i zaštitniku dinastije Karađorđević, Svetom Apostolu Andreji Prvozvanom. Crkva je po želji Kralja Aleksandra građena istovremeno sa palatom i sa njom je funkcionalno povezana kolonadom sa polukružnim lucima.

Sve fasade su obložene belim mermerom. Neposrednu okolinu Starog Dvora čini dobro komponovan i znalački realizovan park, čiji je idejni tvorac bio veliki stručnjak iz oblasti pejzažne arhitekture Eduard Andre, francuski majstor vrtnih projekata Versaja i mnogih parkova Pariza.

On je pad terena savladao nizom kaskadno raspoređenih terasa koje su oplemenjene travnatim i cvetnim parterima i zanimljivim kombinacijama sa raznolikim mermernim i bronzanim skulpturama, paviljonima i bazenima. Stvaranjem adekvatnog zelenog okruženja neposredno oko građevine, belina Kraljevskog Dvora je još više istaknuta, pa se neretko dešava da Beogradani Stari Dvor pogrešno nazivaju Belim Dvorom.

Arhitekta Nikolaj Krasnov bio je vrsan poznavalac urbanizma i pejzažne arhitekture, pa je prilikom projektovanja i oblikovanja Dvorskog parka dao značajan doprinos, naročito u delu ispred glavnog ulaza. On je tvorac belvedere paviljona sa pergolama i bazenom koji je u svojstvu vodenog ogledala naglašavao središnji motiv čitave konstrukcije – skulpturu "Povjest Hrvata" Ivana Meštrovića za izuzetno mnogo novca i koja je trebalo da doprinese ideje o jedinstvenom Kralju trojednog naroda novouspostavljene Kraljevine.

Fasadama Kraljevskog Dvora dominiraju ritmično raspoređeni polukružni otvori koji stvaraju uzbudljive svetlo-tam-

strukim stubovima.

Unutrašnjost Kraljevskog Dvora čini niz funkcionalno povezanih svećanih salona i prostorija koje omogućavaju brzu i laku komunikaciju. U prizemlju se nalazi vestibil koga pored trema, akcentuju i masivna dvokrilna mesingana vrata sa cizeliranim prepletima. Iz vestibila se ulazi u svećani hol sa poluobli-

častim svodom koji počiva na osam masivnih kamenih potpornih stubova. Brillantni detalji dekoracija kapitela, arhitrava, lukova, zatim rešetke od kovanog gvožđa, lusteri, teška drvorezbarena vrata, a naročito kopije fresaka iz Sopoćana i Dečana daju poseban pečat svečanosti prostora koji predstavlja osnovni komunikacioni čvor. U prizemlju su smeštene javne dvorske odaje koje su namenjene za prijeme i doček posetilaca.

Središnji salon jeste Plavi salon, koji se otvara ka terasama i pruža nesvakidašnji ugođaj širokog vidika dalekih vizura. Kroz

Plavi salon moguće je pristupiti gotovo svim prizemnim prostorijama Dvora, od Zlatnog salona, preko Trpezarije, Kraljevog kabineta, Biblioteke i naročito zanimljivog atrijuma koji odiše posebnim intimnim tonom. Sve prostorije Kraljevskog Dvora odlikuje izvanredna akustičnost. U unutrašnjosti Dvora primetna je odsutnost jedinstvenog stila i svaka dvorana nosi svoj posve lični pečat. Spoj gotovo nespojivih stilova i koncepcija ostvaren je kroz virtuosno poigravanje detaljima i sekundarnim arhitektonskim dekorom.

Stari Dvor na Dedinju izdvaja se i zanimljivim isključivanjem kuhinjskog prostora iz same palate. Kralj Aleksandar je, da bi onemogućio prodiranje neprijatnih mirisa, zahtevao je fizičko izdvajanje kuhinje u posebnu jednospratnu zgradu koja je sa Trpezarijom i pomoćnim prostorijama Kraljevskog Dvora povezana pomoću podzemnog tunela u dužini od gotovo 90 metara.

Prvi sprat Dvora namenjen je privatnim odajama, kraljevskim apartmanima i apartmanima za goste u kojima takođe preovladava stvaralački moćan i kontrolisan elektricitizam. Prostor mansarde sačinjava niz usitnjenih soba i toaleta koji su služili za smeštaj dvorske posluge.

Suteren Kraljevskog Dvora predstavlja uistinu najneobičniji deo palate gde se nalaze naročite prostorije koje su bile namenjene intimnijim prijemima gostiju. Svojim stilom one više no bilo koji deo Kraljevskog Dvora odaju uticaj ruskih graditelja, što ne čudi kada se ima u vidu da je Kralj Aleksandar upravo na ovom mestu dopustio svojim ruskim arhitektama da se slobodno izraze i oblikuju prostor po svojim estetskim merilima i načelima. Nikolaj Krasnov i Viktor Lukomski su za svedene prostorije Kraljevskog suterena oblikovali u duhu svojevrsnog omaža svojoj otadžbini. Tako se u centralnoj prostoriji oseća snažan, gotovo doslovan citat prestone dvorane Ivana Groznog, najstarijeg dela Kremolja.

Susedna prostorija poznata, zbog mogućnosti zvučne izolovanosti, pod imenom "Soba šapata", inspirisana je Šeherezadom Nikolaja Rimskog Korsakova, dok je za temu dekoracije Vinskog podruma poslužila narodna pesma "Ženidba Dušana". U podrumu se još nalazi i jedna od najprivatnijih dvorana Kralja Aleksandra – Mali salon za pušenje, kao i Prva privatna bioskopska dvorana. Po-

sebnu draž ove grupacije suterenskih prostorija predstavlja činjenica da je svaka od njih oslikana različitim intenzivnim bojama čije smene i izraziti kontrasti stvaraju atraktivnu kolorističku igru. I ovde je kao objedinjujuće vezivno tkivo poslužila plastična reljefna dekoracija parapeta, lukova i kapitela koju je izvela radionica iskusnog klesara Jakopa Grasija. Pomenuto je da je u sklopu Starog Dvora istovremeno projektovana i Pridvorna crkva Svetog Apostola Andreja Prvozvanog. Kapela je izvedena po uzoru na Milutinovu Kraljevu crkvu u Studenici, ali su arhitekta Krasnov i Lukomski uneli i pojedine elemente iz manastira Svetog Andrije na Tresci, zadužbine sina Kralja Vukašina i načinili nešto veću kupolnu građevinu osnove sažetog upisanog krsta sa spolja pravilnim oktogonalnim kubetom.

Pozicija crkve u odnosu na glavnu građevinu uslovlila je dispoziciju ulaza na severnu stranu. Vrata crkve zatvaraju teška dvokrilna vrata od punog hrastovog drveta sa kružnim bron-

zanim aplikama na kojima su izvedeni orlovi u punom livu. Pod crkve je popločan mermerom, a unutrašnji zidovi u potpunosti oslikani freskama. Kralj Aleksandar je unajmio jedan tim slikara na čijem čelu se nalazio inž. Sergej Smirnov i on je imao zadatak da detaljno istraži srpsku srednjovekovnu ikonografiju i da živopis Dvorske kapele izvede što vernije uzorima iz prošlosti. Posebna pažnja u crkvi bila je posvećena i crkvenom mobilijaru koji je jednim delom kupljen, a drugim specijalno izrađen baš za Kraljevsku dvorsku kapelu.

Kraljevski Dvor na Dedinju dugo je građen i svi radovi bili su okončani na samom kraju 1934. godine. Zajedničkim naporima čitavog tima iskusnih graditelja, slikara, dekoratera i majstora pejzažne arhitekture, pod budnim okom Njegovog Veličanstva Kralja Aleksandra, ostvarena je jedinstvena kompoziciona celina u čijem je središtu suptilno istaknuta reprezentativna rezidencijalna palata svečanog arhitektonskog lika, skladne prepoznatljive konture koja i danas posle toliko vremena pleni svojim romantičarskim ruhom i originalnim tumačenjem tradicije.

Završen 51. Sajam knjiga

Bogat program promocija na štandu Srpske pravoslavne crkve

Tekst: Sanja LUBARDIĆ

Foto: Jovan POPOVIĆ

Više stotina posetilaca prisustvovalo je promociji srpskih prevoda doktorskih disertacija dvojice eminentnih teologa na 51. Sajmu knjiga: Tajna Svete Trojice po Svetom Grigoriju Palami, mitropolita crnogorsko-primorskog i Arhiepiskopa cetinjskog Amfilohija i Eklisiologija Svetog Apostola Pavla, umirovljenog episkopa zahumsko-hercegovačkog Atanasija. O disertacijama, branjenim na Teološkom fakultetu Univerziteta u Atini pre više od tri decenije, govorili su prezviter prof. dr Vladan Perušić i prof. dr Bogoljub Šijaković, prodekani Pravoslavnog Bogoslovskog fakulteta Univerziteta u Beogradu.

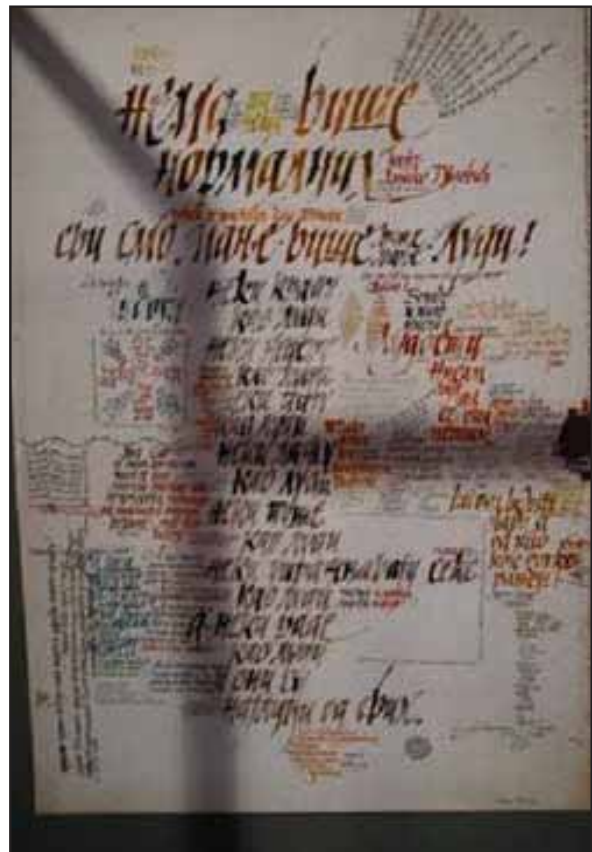
Ističući značaj rada episkopa Atanasija, mitropolit Amfilohije rekao je da je Eklisiologija Svetog Apostola Pavla (izd. Manastir Tvrdoš i Bratstvo Svetog Simeona Mirotočivog) jedinstvena studija na ovu temu, o čijem naučnom uspehu govore čak i tri izdanja na grčkom jeziku. „Vladika Atanasije se uhvatio u koštac sa temom crkvene zajednice na primeru Svetog Pavla, i zato ovu knjigu treba proučavati, jer je reč o vrhunskom teološkom naučnom delu“, zaključio je mitropolit Amfilohije.

Profesor Bogoljub Šijaković, sa druge strane, ukazao je na činjenicu da je mitropolitova disertacija Tajna Svete Trojice po Svetom Grigoriju Palami (izd. Manastir Ostrog) u Grčkoj proglašena jednom od deset najboljih teoloških knjiga u poslednjem veku, koju preporučuju svi vodeći svetski teolozi koji se bave delom Svetog Grigorija. Profesor Vladan Perušić ocenio da je reč o jednom od najboljih teoloških radova na srpskom jeziku, dobre strukture, punom značenja i sadržaja.

Na štandu SPC, prof. Dr Jovo Memedović i Vesna Todorović, jedna od otpuštenih profesora Srpskog jezika iz Nikšića, govorili su o izdanjima eparhije budimljansko-nikšićke i časopisu Svevide. Đakon Nenad Ilić i urednik časopisa Dveri

Srpske Boško Obradović govorili su o već popularnom filmu Sveti Vladika Nikolaj Srpski. Film reditelja đakona Ilića, već je distribuiran u Srbiji i rasejanju, na DVD formatu, a svojevrsan nastavak u pripremi je u vidu filma o ocu Justinu Popoviću, čije je snimanje u toku. Još jedan film na DVD formatu predstavio je reditelj mr Ninoslav Randelović. Reč je o dokumen-

tarnim zapisima Dani od straha, o stradanju Srba i pravoslavnih svetinja na Kosovu i Metohiji u poslednjih osam godina. Zahvaljujući na razumevanju Srpskoj pravoslavnoj crkvi, Randelović je najavio da će ovaj važan film biti prikazan i distribuiran na mnogim značajnim skupovima i u ustanovama u inostranstvu. U skladu je bio i nastup grupe Živa voda koja je koncertom uživo, pred velikim brojem posetilaca na štandu SPC, predstavila najstarije izvorne pesme Kosova i Metohije.

Dragocenu zbirku beseda na monašinjama Uzak put i tesna vrata episkopa raško-prizrenskog Artemija (u izdanju eparhije) predstavili su prof. dr Dragiša Bojović i protosindel Petar, nastojatelj manastira Đurđevi Stupovi i manastira Zočište. Prikupljeno je čak 40 beseda izgovorenih u jednoj deceniji, posle brojnih monašenja u kosovsko-metohijskim svetinjama, koje uprkos svim zločinima i teškoćama doživljavaju procvatnu obnovu monaškog života.

Poslednjeg dana promocija na 51. Sajmu knjiga, na štandu Srpske

pravoslavne crkve, predstavljena je impozantna monografija Manastir Dečani (izdanje Muzeja u Prištini), koja na preko pet stotina velikih fotografija, jeste plod dugogodišnjeg napornog radanekolicine srpskih stručnjaka. Nastajala u najtežim i opasnim vremenima, ova monografija nepravedno nije proglašena Izdavačkim poduhvatom godine, iako je ocenama mnogih poznavalaca srpskog izdavaštva po svim karakteristikama pravi podvig, daleko ispred drugih izdanja. Direktor Muzeja u Prištini Branko Jokić, osim o trudu da monografija bude objavljena govorio je i o teškim uslovima u kojima iseljeni muzej, sada u Beogradu, čuva dragoceni deo kosovsko-metohijskog arheološkog i etnološkog blaga i radi na novim projektima.

Program na štandu SPC izvršen je simbolički optimistično: predstavljanjem DVD izdanja Krst na vrhu Srbije manastira Đurđevi Stupovi u Rasu. Sakupljeni su svi snimci velikih koncerata, brojne fotografije, dokumentarni zapisi i muzički spotovi pesama koje peva cela Srbija, a čija je tema uspešna obnova Đurđevih Stupova.

Ne samo zanimljivim programom, već i prebogatom ponudom knjiga desetina eparhiskih i drugih pravoslavnih izdavača, štand Srpske pravoslavne crkve opravdao je poverenje hiljada svojih posetilaca i zaslužio pohvale prema kojim je bio jedan od najbolje organizovanih i osmišljenih štandova na ovogodišnjem Sajmu knjiga.

Internet adresa: www.spc.yu

Simbol francuske monarhije

Da bi se park ozelenio, bila su sadena odrasla stabla, donošena sa različitih strana Francuske. Samo je u 1688. godini bilo zasađeno 25.000 stabala

Tekst: Prof. dr Ljiljana VUJKOVIĆ

Početkom 17. veka u evropskim državama, bilo malim ili velikim, dominirale su monarhije. U isto vreme uticaj Renesanse se vrlo brzo širio Kontinentom. Rezultat toga je velika pobuda za sponzorstvom Umetnosti. Da bi se istakla veličina kraljevske moći počeli su da se stvaraju grandiozni parkovi, koji su u prvom redu reflektovali kraljevski prestiž. Vrtovi su takođe stvarani u ime vojnih pobeda, kao što je Peterhof kralja Petra Velikog.

Apsolutna monarhija Luja XIV u Francuskoj, rafinirana etiketacija i želja za raskošnom reprezentacijom i sen-

Apolonova fontana

Fontana u Versajskom parku

zacionalnim proslavama i zabavama – stvorili su u XVII veku povoljnu atmosferu za razvoj strogo pravilnog geometrijskog stila u parkovskoj umetnosti. Glavni razlog za stvaranje vrtova u Versaju je bio da se obezbedi vidljivi simbol apsolutističke monarhijske vlasti. Tako je Versaj postao simbol francuske monarhije.

U Versaju će prvi put u istoriji vrt biti korišćen kao vidljivi simbol carske moći, i to je bio glavni razlog što je projektovan u grandioznoj razmeri i odmah postao model za ambiciozne kraljevske parkovske stvaraocce širom Evrope.

Kad je Luj XIV došao na vlast želeo je da preseli dvor iz prestoničke palate Luvara tamo gde bi mogao da obezbedi neku izolaciju od „urbanog života“. Versaj je bio jedno od očevih lovišta i bez obzira na okolinu koja nije bila naročito interesantna u pogledu reljefa i drugih prirodnih uslova, on je odlučio da to mesto bude izabrana lokacija.

Još jedan momenat je uticao na to da Versaj bude grandiozniji od svih parkova do tada napravljenih. Kada je ministar finansija Nicolas Fouquet pozvao kralja na proslavu povodom završetka svog dvorca i parka – Vaux-les-Vicente, to je zasenilo Luja XIV i izazvalo u nje-

Dvorac Versaj

mu bujicu gneva, shvativši da ga je ministar prevazišao. Tada je odlučio da Fouqea zatvori, a kasnije i pogubi, a Versaj napravi još većim i spektakularnijim parkom.

Najznačajniji stvaralac francuskih parkova, parkovski arhitekta Le Notre je bio angažovan da izradi projekte za park. Le Notre je oko 1662. god. završio sa projektom i započeo realizaciju svog najvećeg dela, koje mu je donelo slavu i popularnost u celoj Evropi, pa je od velikog broja stranih vladara dobio poziv za formiranje parkova u njihovim zemljama. Le Notre je uglavnom sam uradio projekat u osnovi, ali uz saradnju sa pooznatim slikarom Le Brune-om i sa dosta brojnom grupom vajara i drugih umetnika.

Da bi se park ozelenio, bila su sadena odrasla stabla, donesena sa različitih strana Francuske. Samo je u 1688 god. bilo zasađeno 25.000 stabala.

Kompleks vrtova u Versaju sastoji se iz tri celine: prva – mali park, do Apolonove fontane, površine 93 ha, završen 1680; druga – veliki park, površine 700 ha i treća – lovište od 6.500 ha.

Jedan od značajnijih delova Parka su Vodeni parteri, čiji je izgled manjan četiri puta od vremena vladavine Luja XIII. Danas se zadržala kompozicija Le Notrovog dizajna sa dva basena koji čine vodene partere. Oni predstavljaju dva pravilna, simetrična, pravougaona vodena ogledala (mirroirs d' eau), koja sa jedne strane daju osnov glavnoj perspektivi, a sa druge strane akcentiraju sam dvorac i njegovu glavnu osu simetrije. Treba napomenuti da se vodeni parteri nalaze tačno ispod velike Galerije ogledala odakle se, posmatrano iz dvorca, najbolje sagledava glavna perspektiva celokupnog Le Notrovog ostvarenja. Uz to je mala visina partera omogućila neometenu vizuru na samu arhitekturu dvorca.

Baseni su ovičeni belim mermerom i ukrašeni sa 16 bronzanih statua koje predstavljaju reke i potoke Francuske. Prema simbolici klasične antike, muške figure označavaju reke, a ženske potoke.

Velika perspektiva čini osovinu celokupne kompozicije Versaja i predstavlja jednu od osnovnih karakteristika baroknog vrta. Kroz ovu grandioznu istočno-zapadnu osu, konstruisanu između 1663. i 1666. godine, Le Notre je potvrdio da vlada perspektivnim zakonitostima prostora i optičkim razmerama gledaoca. Pomoću ovakvog rešenja, on je poveo pogled posmatrača preko Latonine fontane, Kraljevske aleje, Apolonovog basena i Velikog kanala sve do horizonta udaljenog oko 8 kilometara od vodenih partera.

Jules Hardouin-Mansart je izmenio Latoninu fontanu između 1687. i 1689. godine, dajući joj sadašnju piramidalnu formu. Tom prilikom je Latonina statua, koja je bila usmerena ka

Statua Luja XIV

dvorcu, okrenuta za 180 stepeni ka velikoj perspektivi Kraljevske aleje.

Konture Kraljevske aleje datiraju još iz perioda vladavine Luja XIII. Le Notre započinje izmene 1667. godine tako što je povećava, a 1680. godine zatravljuje njen centralni deo. Ova velika travna traka poznata je pod nazivom Zeleni tepih. Sama aleja je dugačka 330 m, široka 40 m i duž nje je postavljeno 12 statua i 12 mermernih vazni sa motivima suncokreta. Statue i vazne su napravljene između 1684. i 1689. godine. Kraljevska aleja se završava impozantnom Apolonovom fontanom.

Ova impozantna fontana, svojim položajem, predstavlja sponu između Kraljevske aleje i Velikog kanala. Konstruisana je na mestu kružnog basena iz 1636. godine, iz vremena vladavine Luja XIII. Kao što se može videti na jednom od prvih planova Versaja iz 1662. godine, ovaj kružni basen je modifikovan u pravougaoni (tada nazivan Labudov basen), koji je iste veličine kao i postojeća Apolonova fontana.

Fontana je dobila naziv po olovnoj skulpturi Apolona – Boga Sunca koji u kočijama sa četiri konja izranja iz vode da bi započeo dan. Njega okružuju četiri tritona i četiri morska čudovišta. Simbolika broja četiri se odnosi na četiri godišnja doba, četiri kontinenta i četiri ljudska temperamenta. Ovo Tubyjevo delo potiče iz 1668. godine.

Najveću vodenu površinu u Versajskom vrtu čini veliki krstoliki kanal čija duža osa predstavlja perspektivni nastavak Kraljevske aleje. Funkcija ove vodene pruge velikih dimenzija je višestruka. Pre svega, ona ima ogromnu ulogu u stvaranju jedinstvenog vizuelnog efekta perspektive

Dvorski parkovi ➤ Versaj

koja se stapa sa horizontom. Odsjajem ovog vodenog ogledala i svojim podužnim dimenzijama ona naglašava i upotpunjuje perspektivu. Refleksija vode obezbeđuje vidljivost kanala kao svetle površine između redova drveća Kraljevske aleje. Da bi se ovi svetlosni efekti još više uvećali, postavljeno je polukružno uzvišenje iza kanala koje vrši funkciju reflektora. Veliki kanal stvara svojevrsnu optičku varku udaljavajući horizont.

Veliki kanal je takođe služio i kao sabirni bazen za mnoge drenažne kanale nekada močvarnog terena, a takođe i kao posebna atrakcija za noćne zabave praćene muzikom, uz vožnju gondola. I danas je na njemu vrlo aktivna rekreacija, posebno vožnja čamaca.

Kralj, uvek raspoložen za Le Notrove ideje, ipak konsultuje stručnjake Akademije nauka koji odobravaju projekat. Iskopavanje Velikog kanala započinje 1668. godine.

Veliki kanal je napravljen u močvarnom ulegnuću terena površine 13 ha i obima 5,5 km. Ovaj predeoni element je zamenjen krstolikom vodenom prugom dužine 1560 m i širine 120 m u pravcu glavne ose kompozicije, a 1013 m dužine u pravcu poprečnih krakova.

Nastanak ove grandiozne vodene površine posledica je Le Notrove odvažnosti u ovladavanju prirodom.

Mali park, pored glavne perspektive ima i veći broj sporednih perspektiva - vizura, od kojih svaka vodi do neke interesantne tačke: fontane, bazena, skulpture i slično. Ovim elementima Le Notre je uspeo da izbegne jednoličnost okvirnih linija živih ograda i šišanih bosketa.

Druga po značaju je poprečna osa u pravcu juga i severa, koja započinje Švajcarskim jezerom, a završava se Neptunovom fontanom na severu. Dužine je 2 km.

Švajcarsko jezero površine je 16 ha, dužine 682 m a širine 324 m. Izgrađeno je 1688. godine. Oranžerija je iz perioda

Švajcarsko jezero izgrađeno 1688. godine

Versajski vrt

1681-1688. i Delo je Jules Hardouin-Mansarta.

Izgradnja Švajcarskog jezera započela je 1678. godine i trajala je sve do 1688. godine. Isušivanje ovog močvarnog dela vrta, radi izgradnje švajcarskog jezera, omogućilo je i bolji prilaz povrtnjaku izgrađenom između 1678. i 1683. godine.

Naziv Švajcarsko jezero simbolizuje zahvalnost pešadijskom puku švajcarske garde koji je vršio iskopavanja ovog jezera. Tokom radova, veliki broj vojnika preminuo je pod uticajem oslobođenih, otrovnih močvarnih gasova.

Dva paralelna reda stepeništa od po sto stepenika (*Cent marches*) spuštaju se od velike terase južnog partera prema parteru oranžerije. Sadašnja oranžerija delo je Jules Hardouin-Mansarta iz perioda između 1681. i 1688. godine i zame-

nila je Le Vauovu upola manju građevinu od cigle i kamena iz 1663. godine.

Nova oranžerija se sastoji od tri krila. Dva krila, dužine 110 metara nalaze se ispod velikog stepeništa. Treće krilo okrenuto je ka jugu i nalazi se ispod Velike terase. Dugačko je 156 metara, a široko 11,9 metara. Visina svoda ispod lukova iznosi 13 metara. Zidovi unutrašnjosti oranžerije debljine 5 metara i dvostruki prozori i vrata održavaju zimsku temperaturu u rasponu od 5-8 °C.

Drveće oranžerije vodi poreklo iz Španije, Portugalije i Italije. Trenutno oranžerija sadrži 1055 stabala zasađenih u drvenim sanducima (kiblovima) urađenih po modelu iz XVII veka. Tu se nalazi 690 stabala Citrusa (21 vrsta), 170 palmi (7 vrsta), 80 oleandera (13 vrsta), 63 nara (5 vrsta) i 52 lovora (2 vrste).

Staklena dvorana u dvorcu Versaj

Sanduci sa sadnicama se iznose na parter oranžerije od sredine maja do sredine oktobra. Parter, površine 3 hektara, ukrašen je isključivo navedenim stablima, dok se za vreme Luja XIV tu nalazilo i nekoliko bronzanih i mermernih skulptura koje se sada čuvaju u Luvr. Danas versajska oranžerija važi za najveličanstveniju u Evropi (Hoog, 1999).

Na gornjoj terasi južno-severne ose nalazi se Južni parter ili Kraljičin parter, jer se nalazi tačno ispod prozora kraljičinog apartmana. Parter čine bordure orezanih šimšira koje su se prvobitno nalazile na podlozi od obojenog tucanika. Kada je Jules Hardouin-Mansart završio izgradnju oranžerije 1688. godine, parter dobija svoj konačni oblik i veličinu. Nalazi se na nešto nižem nivou od Vodnog partera i do njega se dolazi preko nekoliko stepenika, bočno ukrašenih skulpturama dece na ramenima sfingi, dela Lamberta i Houzeaua iz 1667. godine.

Danas južni parter predstavlja veoma dobro negovan klasični cvetni parter sa bordurama od šimšira i piramidalno orezanim sadnicama tise na uglovima.

Od južnog do severnog partera dolazi se preko već opisanog vodnog partera koji se nalazi na raskrsnici glavne i poprečne ose. Severni parter se sastoji od velikih, malo izdignutih trougaonih travnatih površina koje su oivičene orezanim šimširrom. Ovakve bordure takođe oivičavaju brojne cvetne leje. Sa obe strane centralne aleje nalazi se po jedan kružni basen.

Na dnu centralne aleje severnog partera nalazi se Piramidalna fontana. Pravljena je po Le Brunovom dizajnu od 1669. do 1672. godine.

Vodena aleja započinje kaskadom pod nazivom Kupanje nimfi u koju voda dotiče iz piramidalne fontane na višem nivou.

Od kaskade do Zmajeve fontane proteže se, u blagom padu, Vodena aleja, poznata i kao Aleja dečaka. Ovo veliko delo

Claude Perraulta podeljeno je na tri dela sa dve travne pruge od kojih svaka sadrži po sedam fontana.

Zmajeve ili Neptunova fontana se na planu Versaja prvi put pojavljuje 1663. godine, a 1667. godine je ukrašena olovnom skulpturom braće Marsy. Kompozicija prikazuje jednu scenu iz legende o Apolonu. Interesantno je da vodeni mlaz koji izbija iz zmajevih usta dostiže visinu od 27 m i najviši je u vrtu.

Neptunova fontana se nalazi na krajnjem severu parka i građena je skoro ceo jedan vek. Godine 1678. Le Notre je osmislio polukružnu formu fontane, tada poznate kao »Basen ispod zmaja«. Nadzor nad izgradnjom između 1679. i 1684. godine, prvo je vršio lično, a potom ga je zamenio Jules Hardouin-Mansart.

Gornja ivica potpornog zida sa 22 pozlaćene olovne vaze dodatno je ukrašena peharima i školjkama 1684. godine. Vodena arhitektura fontane se sastojala od 22 mlaza u kanalu, 22 mlaza iz vazni i 6 mlazeva koji su izbijali frontalno. Vodena predstava je prvi put izvedena 17. maja 1685. godine pred Lujem XIV. Ipak, finansijske poteškoće sa kraja njegove vladavine sprečile su završetak izgradnje ove veličanstvene fontane.

Dvorski parkovi ↗ Versaj

Fontana je morala da bude skoro potpuno rekonstruisana između 1733. i 1738. godine, kada je arhitekta Gabrijel ispravio potporni zid i donekle modifikovao njene dimenzije. Danas Neptunov bazen predstavlja središte „noćnih svečanosti” koje u toku leta, sa svojim blještavim efektima ostvarenim svetlosnom iluminacijom vodoskoka, privlače veliki broj gostiju.

Pored dve već pomenute ose, veoma značajne su i još četiri aleje, na čijim presečnim tačkama se nalaze značajna umetnička ostvarenja u vidu fontana sa skulpturalnim rešenjima u okviru njih. To su četiri Fontane godišnjih doba. U okviru bosketa sa severne strane Kraljevske aleje možemo videti fontane Flore i Ceres, a sa južne, Saturna i Bahusa. Urađene su po Le Brunovom dizajnu iz 1672. godine. Skulpture su napravljene od olova i ranije su bile pozlađene sa realistično obojenom dodatnom opremom.

Između nabrojanih fontana i partera nalaze se zasadi visokog drveća, u to vreme projektovani i pravilnim redovima, koji su često sa soljne strane bili kresani, tj oblikovani u pravilnim geometrijskim oblicima i linijama. Ovi zasadi su nazivani bosketi, a svaki od njih je imao svoje centralne sadržaje. Ovi bosketi kao „zelene dvorane”, kabineti i posebni vrtovi ukrašeni su vodoskocima, bazenima, skulpturama i slično, a služili su u kraljevskom periodu, kao otvorene dvorane za igranke, koncerte, pozorišta, javne zabave. Neki od njih su krajem 18. veka rekonstruisani u vrtove pejzažnog stila, kao što je bio na primer bosket „Kupanje Apolona” i „Kraljičin vrt”. Oni ipak nisu narušili ukupan koncept pravilnog geometrijskog stila Lenotrovog parka.

Svoje glavno životno delo, Versajski park, Le Notre je građio od 1661. do 1688 godine. Park je bio podignut na prostoru

od 6.614 ha, sa 43 km ogradnog zida. Da bi se snabdeli objektima i parkovski prostor vodom bili su vršeni ogromni radovi. Sistem prirodnih i veštačkih jezera ima zapreminu preko 8 miliona m³ vode, čime je bilo omogućeno da istovremeno rade 1400 vodoskoka.

Posle smrti Le Notra park se nije bitno izmenio, čak i za vreme Francuske revolucije (1789-1792 god). On je ostao nenarušen, uprkos mnogim drugim francuskim parkovima koji su bili uništeni. Park je takođe bio zaštićen od velikog uticaja engleskog parkovskog stila u periodu 18. i 19. veka, kada su mnogi „francuski” parkovi širom Evrope bili „transformisani” i preuređeni u engleske parkove. Tako je Versaj ostao istorijski spomenik i primer „francuskog stila” u pejzažnoj umetnosti oblikovanja prostora.

Međutim, Versajski kompleks, pored geometrijski organizovanih celina - po kojima je svetski poznat, sadrži i slobodno rešene vrtove Trianona. Kada je engleski, pejzažni stil stupio na scenu, prihvaćeni su novi trendovi, ali su zadržane i tekovine Lenotrovog dela. Na taj način, Versaj predstavlja spoj dva najuticajnije stila projektovanja i time simbolizuje razvoj evropske pejzažne arhitekture u poslednja četiri veka.

Dvorac je tek u XIX veku zaštićen kao jedinstvena urbanistička celina i neprocenjivo istorijsko nasleđe i Nacionalni muzej slave Francuske.

U decembru 1999. god. dva orkana su nanela ogromne štete parku. Dva uragana velike snage su prešla preko Francuske. Brzina koju je prvi dostizao nadomak Pariza, iznosila je oko 170 km/h, dok je drugi bio neznatno slabiji. Već je prvi nalet izazvao ogromne štete po celu Francusku, a samim tim i po Versaj koji se suočio sa pravom katastrofom. Za samo dva dana u celom kompleksu je oboreno oko 10.000 stabala. Situaciju je otežavala činjenica da su navedena stabla bila velike starosti i visine, te je njihovo nadoknađivanje predstavljalo skup i mukotrpan posao. Bosketi Malog parka su potpuno izgubili svoj raskošan izgled. Od njih su ostale samo konture obeležene ostacima uništene vegetacije. Sve aleje, staze i vodene površine su bile prekrivene oborenim stablima, polomljenim granama i nanosima otpadaka koje je oluja ostavljala za sobom. Uprava Versaja se suočila sa ogromnim problemom. Vrtovima je, uz mnogo truda, vraćen stari sjaj, te su ponovo postali poznata turistička atrakcija. Tome je doprinelo izuzetno zalaganje uprave Versaja, koja je preko brojnih svećanih manifestacija održala interesovanje posetilaca.

Versajske statue

Vrt grandioznih razmera

Simbolično značenje drevnih srpskih znamenja

Srpski narod je prvi put upotrebio zastavu ovih boja u prvim danima ustanka 1804. godine. Bilo je to – kako piše prota Mateja Nenadović u svojim *Memoarima* – zastava od muslina belo-crveno-plava, sa tri krsta na njoj

SRPSKA ZASTAVA

Srpska nacionalna zastava je već više od jednog i po veka trobojka sa vodoravnim prugama jarkocrvene, zagasito plave i bele boje. Te boje simbolizuju vekovne ideale srpskog naroda. *Crvena* simbolizuje odbranu slobode, *plava* simbolizuje pobeđu pravde a *bela* boja spas časti.

Takvu nacionalnu zastavu mogu da upotrebljavaju svi Srbi, dakle i oni izvan granica Države Srbije, kao i Srbi različitih vera i pogleda na svet, jersu ideali koje ona simbolizuje i opšteljudski ideali. Srpski narod je prvi put upotrebio zastavu ovih boja u prvim danima ustanka 1804. godine. Bilo je to – kako piše prota Mateja Nenadović u svojim *Memoarima* – zastava od muslina belo-crveno-plava, sa tri krsta na njoj (simbol Golgote-viševekovne patnje i stradanja srpskog naroda u ropstvu pod Turcima). Srpska zastava u današnjem vidu, crveno-plavo-belo, uvedena je 1835. godine. Inače, crvena i plava su boje najstarije poznate nam srpske zastave. Ona je bila načinjena od crvene i plave lake svilene

tkanine (*vexillum unum de vendato rubeo et blavo*) a čuvana je u Dubrovniku (1281.g.) u pokladu naslednika srpskog kralja Vladislava (1234-1243), sinovca Svetog Save, koji je posle gubitka prestola upravljao nekim krajevima u Primorju. Kada se boje srpske trobojke raspoređuju u krug (kokarda) pravilno je da prva boja trobojke bude u središtu - dakle, crveni krug je u središtu, obuhvaćen je plavim prstenom a njega uokviruje beli prsten.

Srpska trobojka sa zlatnim krstom i ognjilima, po crkvenom ustavu, je zastava Srpske Pravoslavne Crkve. Njena sadašnja upotreba od strane necrkvenih organizacija, grupa i pojedinih lica je bespravna.

Srpska nacionalna zastava - trobojka sa vodoravnim prugama crvene, plave i bele boje

Srpska trobojka sa zlatnim krstom i ognjilima - zastava je Srpske Pravoslavne Crkve

SRPSKI GRB

Glavni deo grba je štit. Središte srpskog grba čini na crvenom štitu srebreni (beli) krst sa po jednim, naspramno postavljenim, zlatnim ognjilom u svakom uglu između krakova krsta.

Crvena boja štita je simbol krvi prolivene za slobodu. Srebreni krst sa četiri zlatna ognjila je vidljivi simbol narodne izreke „Za krst časn i slobodu zlatnu“.

Krst predstavlja častnu žrtvu „roda srpskog krstonosnog“ (ovaj izraz nalazi se u Stihiri srpskim svetima, iz 18. veka).

Ognjilo (komad čelika pomoću kojeg se, udarom u kremen, izbijaju varnice i tako dobija vatra) simbol je razbijanja mraka; zlatna ognjila simboli su slobode zlatne.

Dvoglavi orao, kao i znamenje krsta sa četiri ognjila. Imaju kod Srba veoma davnju tradiciju. U vreme cara Dušana, na Zapadu je dvoglavi orao smatran za kraljevski grb Nemanjića i Srbije.

Od 1882. godine dvoglavi beli orao raširenih krila (u poletu) nosi na svojim prsima štit sa krstom i ognjilima-on je, prema heraldičkoj terminologiji «čuvar štita». Otud je suvišno da se orao nalazi na još jednom štitu kao podlozi, već silueta dvoglavog orla treba da daje karakterističan oblik grbu.

Dvoglavi orao simbolizuje na međi Istoka i Zapada-podjednako ikrenutu ka Istoku i Zapadu. Glave orla okrenute na suprotne strane simbolizuju narod čiji je pogled upravljen kako prema budućnosti, tako i prema svojoj prošlosti-kome su primeri i iskustvo predaka «dobar temelj za budućnost» (1. Tim. 6:19, up. Jevr. 13:7).

Kljunovi dvoglavog orla su otvoreni-to je orao koji klikće-«Orao izmamљуje orliće svoje, diže se nad ptićima svojim, širi krila svoja, uzima ih i nosi na krilima svojim» (5. Mojs. 32:11) Na metalnom kolutu sa horosa kralja Vukašina iz Markovog manastira (iz druge polovine 14. veka) nalazi se jedan od najlepših sačuvanih primera našeg srednjovekovnog dvoglavog oral; na njemu je prikazan motiv krsta koji sjedinjuje glave dvoglavog oral kao „venac slave koji ne vene“ (1. Petr. 5:4). Valja znati da kraljevska kruna, koja se od 1882. godine nalazi nad glavama dvoglavog oral, nije plod želje sastavljača grba-ona je označavala dostojanstvo na koje ima pravo samo kraljevina.

Najstariji primer venca koji opasuje grb imamo (kod nas) u grbu Crnojevića (iz 15. veka) gde je oko dvoglavog orla prikazan venac od lovorovog lista. (Ovde je-na crtežu-venac od hrastovog lista, koji po D. Ćosiću simbolizuje hrast pod kojim su Srbi dizali ustanke, boreći se za svoju slobodu; hrast je još i simbol postojanosti srpskog naroda na ovim prostorima).

Oblik ognjila, kao i njihov dijagonalni raspored u odnosu na krst, preuzeti su sa zastava srpske ustaničke vojske iz 1809. godine. Takav oblik ognjila blizak je onom na dečanskom horosu (sa kraja 14. veka), najstarijem kod nas sačuvanom motivu krsta sa ognjilima.

Ognjila, budući slična slovu „S“, docnije su tumačena kao početna slova reči u nekolikim izrekama, a naročito onih u popularnom pokliču „Samo sloga Srbina spasava“. Taj poklič bio je poznat u Srpskoj Vojvodini 1848. godine, a verovatno je u to vreme i na tom tlu i nastao. Danas se on aktuelizovao u sličnoj verziji: Slogom Srpstvo slobodu spasava!

Inače, kada je reč o poreklu dvoglavog orla, predstava ptice u vidu dvoglavog orla prvi put se pojavila u umetnosti starog Egipta, Asirije i na amblemima Hetita, kao simbol udvostruče-

ne snage. Sa podelom Rimskog Carstva dvoglavi orao je simbolizovao dve polovine podeljene Imperije, bio je prihvaćen u Vizantiji, potom u Srbiji, u moskovskoj državi a zatim i u celoj ruskoj imperiji. Taj amblem, ali drugačijeg crteža, unela je u svoj grb i srednjovekovna nemačka imperija nazvavši sebe Svetim Rimskim Carstvom; dvoglavi orao široko otvorenih čeljusti i isturenih jezika, koji gleda na dve strane, simbolizovao je i dobro čuvanje državnih granica.

Kao što su dvoglavi orao i krst sa ognjilima drevna srpska znamenja, tako i cvet ljiljana (krina) ima u srpskoj heraldici davnju tradiciju. Smatra se da se ona vezje za kraj 13. i početak 14. veka-za vreme srpske kraljice Jelene Anžuske (rođake Karla I Anžuskog, kralja Sicilije i Napulja) supruge srpskog kralja Stefana Uroša I i majke kraljeva Dragutina i Milutina. A poznato je da su zlatni ljiljani na plavoj podlozi, porodični grb anžuske dinastije.

U poslenemanjičkom periodu ljiljani se nalaze kao elementi grba i na pojedinim pečatima srpskih despota Stefana Lazarevića i Đurđa Brankovića, no pretpostavlja se da su oni tu oznaka vazalnog odnosa oba srpska despota prema Žigmundu Luksemburškom, ugarskom kralju, nasledniku anžuske vladarske kuće.

Dva krina se nalaze na srpskim grbovima prikazanim u delu Mavra Orbina „Kraljevstvo Slovena“ iz 1601. godine, i to uz dvoglavog orla kao grba vladarske kuće Nemanjića i kao elementi grba Kneza Lazara. Oni se potom nalaze u Stematografiji Hristofora Žefarovića iz 1741. godine, na grbu Carstva ustanovljenog od Nemanje, gde je, kao i kod orbina, prikazan dvoglavi orao (srebrni na crvenom štitu) sa uzdignutim krilima u poletu i po jednim zlatnim ljiljanom između orlovih krila i kandži (fj. Ispod orlovih krila, a iznad njegovih kandži).

Najzad, na grbu Kraljevine Srbije iz 1882. godine, koji je po ideji Stojana Novakovića grafički komponovao i prikazao baron Fon Štel, ponovo se nalaze dva zlatna krina. No, na ovoj Fon Štrelovoj interpretaciji Novakovićeve zamisli (interpretaciji na način blizak germanskim grbovima tog vremena, a koja je postala zvanični grb Kraljevine) prikazan je dvoglavi orao opuštenih krila (za razliku od prikaza kod Orbina i Žefarovića)

a dva zlatna ljiljana smeštena su u donji deo grba, ispod orlovih kandži.

Krinovi u srpskom grbu, tumačeni biblijskim tekstom, simbolizuju procvat naroda koji se, posle svog pada, obratio Bogu – „jer beše pao radi svoga bezakonja“ (prema Knj. Pror. Osije 14:1 i 5).

www.czipm.org

Insignije – znaci vladarske vlasti

Neprocnjivo blago nacionalne kulture više od 60 godina čamilo je po tajnim i nepoznatim skloništim, daleko od očiju brojnih generacija, odraslih na temeljima „ničijeg“ nasleđa. Iza „ničijeg“ nasleđa dolaze i ničiji ljudi, spremni na različite kompromise, kojima je, u ovom slučaju, bio najbliži zaborav.

Ova izložba, čiji su eksponati bili rečitiji od bilo kojih reči, a naročito kraljevske insignije, mogu da bude poruka i nama i njima, posebno iz razloga što je priređena u Novom Sadu, ali ne samo za Novi Sad.

Javnim izlaganjem brojnih dragocenosti pokušano je da se izbrišu iz pamćenja zablude nekih generacija o sopstvenom identitetu. Predmeti koji su činili sadržaj izložbe najrečitiji su primer stvaralaštva i kulture naroda koji su na ovim prostorima živeli u protekla dva veka.

Renesansa u Nemačkoj

Georg Himmelheber

Renesansa u Nemačkoj računa sa onim što je postignuto u poznoj gotici. U početku može samo da na postojeće oblike primenjuje novu ornamentaciju, koja više ne preseca površinu kao neka vrsta mreže, već je obeležava veoma istaknutim reljefom. Uostalom, svežnji akantusovog lišća su već krajem gotske epohe stvorili dosta ispupčen ornament, koji se lako pretvara u modernije motive. Ova evolucija ide ukorak, samo u slabijoj meri, sa izvesnom arhitektonskom kompozicijom nameštaja: profili postaju strojevi venca; podnožja, noseće površine teške i pune, zamjenjuju noge na kojima su skoro uvek stajali kovčezi sa kraja srednjeg veka.

U drugoj polovini ovog veka pojavljuju se istovremeno i potpuno novi oblici nameštaja. U Bazelu, to je kredenac, kombinacija ormara i police za posuđe, vrsta kovčega koji se diže u visinu; to je oblik pozajmljen od kasne gotike, sa ugrađenim lavabo i česmom, zvani Gieskalter. U Rajnskoj oblasti, to je kredenac ili ormar iz dva dela, u kome se izlaže skupo posuđe i koji je i sam veoma bogato ukrašen. Možda više nego ma koji drugi komad nameštaja, sto takođe trpi pravu promenu. Dok se pred kraj gotike sto još uvek sastojao od ploče, koja se mogla lako demontirati i premeštati, u XVI veku se pojavljuju monumentalni stolovi, sa nogama u obliku čvrstih stubova ili malih hramova, ili zgrada sa otvorenim vratima; najzad, ima čak i ve-

likih lavova ili sfingi koji nose ploču, po ugledu na kasnu rimsku antiku.

Intarzija predstavlja potpuno nov način dekora za Nemačku. Doduše, krajem srednjeg veka se već znalo za dekoraciju površina inkrustiranim drvetom sa geometrijskim šarama, zvanu certosina. Iz Italije umetnost intarzije prodire u Švajcarsku i južnu Nemačku, gde njome od polovine XVI veka suvereno vladaju domaći majstori: ove intarzije predstavljaju arhitektonske motive, intarziju u perspektivi, ulične prizore, a uskoro i ruševine i sve dekorativne motive koje diktira moda.

U toku jednog veoma kratkog perioda, između 1550. i 1560, Mauresken ili damaška izrada, tj. vez zlatom ili srebrom, veoma je u modi; na nju se nailazi ponekad i nešto kasnije, ali nikad posle 1570. godine. Od tog datuma ornament koji dominira i koji se brzo širi iz Holandije preko cele Nemačke je lisnata uvojna grančica; nju oko osamdesetih godina obogaćuje nemački smisao za burlesku, motivima od gvožđa, izum Vredemana de Vrisa. Najraznolikiji motivi dekora počinju, naročito u intarzijama u južnoj Nemačkoj, da se množe i da se udružuju u cvetne girlande i sve vrste životinja.

Zauzvrat, upotreba klasičnih ornamentata, kao što su meandri, simsovi, astragali, ostaje začuđujuće retka. Istinu govoreći, u XVI veku poznaju ih i primenjuju jedino veliki majstori, i oni

se češće javljaju tek u sledećem veku. Tokom druge polovine XVI veka razvija se jedan drugi ukrasni motiv, naročito u Nirnbргу, i on će biti veoma u modi na monumentalnim ormari- ma renesansnog stila, koji će se izrađivati kroz ceo XVII vek, naročito u Ulmu: prednja strana je podeljena u pravougaone panoe, opervažene krugovima ili jajastim štapovima, između kojih se nalaze kose ravni koje se mogu porediti sa dijamanti- ma izrezanim u pljosnate piramide. Ova podela površina pod- seća na mozaike kakve su radili Kozmati.

U korišćenju novih materijala, nemačka renesansa postupa takođe dosta obazrivo. Naklonost prema skupocenim materi- jalima imala je već kasna gotika. U južnoj Nemačkoj se u dru- goj polovini XV veka negovao kontrast između drveta bogato išaranog žilicama i jednobojnog drveta. Nameštaj u boji je u to doba još redak, ali se ornamenti često premazuju bojom ili se pod okove umeću hartije u boji.

Na severu se oduvek koristio hrast i u tome nema prome- ne. Na jugu, kao što je to već bio slučaj krajem gotike, izbo- ru drveta se posvećuje velika pažnja: naročito u intarziji, že- ljjeni efekat može se postići samo čitavom skalom raznih vr- sta drveta. Rado se koristi razno grmlje, jedna vrsta javora zvana Vogelahorn, tisovina, i naravno, orah. Za intarziuu dr- vo je veštački obrađivano, hrast je bojen u crno pomoću kise- lina, a javor u zeleno sokom od spanaća. Sve veći zahtevi ko- ji su se od početka XVII veka postavljali umetničkim stolari- ma u izradi njihovih dela, koja postaju sve neobičnija, naterali su ih da koriste abonos, slonovaču, emajl, zlato i srebro. Ta- ko su počeli da se stvaraju novi tonovi koji su odgovarali kraj- njoj skali manirizma. Nemački nameštaj, koji je u uskoj vezi sa Italijom i Holandijom, dostiže među- narodni značaj i tražen je na svim evrop- skim dvorovima.

U južnoj Nemačkoj enterijeri kasne gotike su skoro uvek bili obloženi, tj. zi- dovi i plafoni su bili potpuno presvučeni drvetom. Opšte crte rasporeda površina bile su najčešće određene tehnikom. Širi-

na dasaka određivala je širinu panoa na zidovima i plafonu; pokrivači spo- jeva su bili u stilu dekora. Noseće gre- de su delile plafon i stvarale utisak bla- gog skraćivanja. Ovim gotskim enteri- jerima ne bi se mogla poricati izvesna veličina u vezi sa njihovim uticajem, ali isto tako treba priznati da su mali,

često niski prozori, kao i fiksni nameštaj, ostavljali veoma ma- lo slobode za kretanje.

Samo se po sebi razume da renesansa unosi veliku prome- nu. Već odaje iz dvorca Tracberg u Tirolu, uređenog oko 1500. godine, odišu novim duhom. One su visoke i prostrane a veli- ka zidna polja su horizontalno podeljena. Međutim, to je još veoma daleko od potpuno oblikovanih enterijera renesanse. Enterijer, kao što je onaj iz dvorca Haldenštajn (Haldenstein) u Švajcarskoj, koji je 1548. dekorisao Majstor H. S., otvara no- ve vidike ka svetlu i otkriva ambicije do tada nepoznate širine. Vrata postaju veoma velika i uokvirena stubovima; stroj glav- nog venca okružuje celu sobu; zidovi su ispresecani slepim ar- katurama; balustrade, veliki ornamenti i panoi u intarziji do- prinose dekoraciji u celini.

Ishrana u antičkom Rimu

Dok je običan svet od plodova mora koristio jeftine, male i slano konzervisane ribe, dotle je na trpezama bogatih bilo jesetre, mreene, tunja, jegulja, zubataca, rakova i ostriga

Tekst: Anka LALOVIĆ

U najranijim vremenima Rimljani su živeli jednostavno i skromno. Uglavnom su se hranili kašom od brašna, povrćem, voćem, ribom i maslinovim uljem. Prvi profesionalni kuvar došao je u Rim 190. godine pre n.e, a prva pekara otvorena je oko 200. godine pre Hrista.

Od I veka nove ere, doba najveće moći i bogatstva, Rim menja svoj način života i od kulinartva stvara prefinjenu umetnost. Najbolje prodavani robovi bili su upravo oni koji su bili stručnjaci u ovoj oblasti. Bogati Rimljani su tada počeli da preteruju u svom rasipništvu i ekstravagantnosti, te su mnogi od njih postali drugačija vrsta roblja - robovi svojih stomaka. Čuveni filozof Seneka je sarkastično optuživao svoje sugrađane „da su jeli do povraćanja, a povraćali - da bi jeli“.

Koliko je Seneka bio u pravu, govori nam podatak iz života čuvenog rimskog rasipnika, kulinara i sladokusca, Apicija: ovaj je nasledio 100 miliona (!) sestercija, od čega je najveću sumu utrošio na ekstravagantne večere. Kada ga je poslužitelj skrušeno izvestio da mu je preostalo još samo 10 miliona, ovaj mu je rezignirano odgovorio:

Kako je to moguće da pravi gurman živi u tolikom siromaštvu?

Posle toga, Apicije je izvršio samoubistvo, „da ne bi morao da sedi za običnom trpezom“.

Siromašni svet u to vreme i dalje ima umerene obroke i jednostavnu kuhinju. U njoj se pripremala brašnena kaša, bob, pasulj, sočivo, riba i voće, a religijske svečanosti na kojima su žrtvovane životinje, za mnoge od njih predstavljale

su jedinu mogućnost da se najedu mesa. Kasnije, kada su otvorene pekare, kupovali su i hleb, i to crni, lošijeg kvaliteta.

Šta bismo sve jeli i pili, a šta – nikako

Rimljani su poznavali razne vrste biljaka od kojih su pripremali variva, salate ili začine. Gajili su grašak, bob, sočivo, tikvice, rotkvu, blitvu, šargarepu, krastavac, karfiol, špargle, endiviju, artičoke, prokelj, kupus, praziluk, crni i beli luk. Iz prirode su uzimali zelje, koprivu, pečurke i druge jestive biljke. Od voća, najviše su koristili masline, zatim jabuke, kruške, trešnje, šljive, breskve, orahe, bademe, kesten, grožđe, urme, smokve, limun, nar, mušmule, dinje i lubenice. Od začina, osim domaćih, koristili su i razne uvezene, a najviše zastupljeni u kuhinjama bili su biber, kim, peršun, mirođija, šafran, cimet, đumbir, miloduh (*selen*), nana, seme pinije (*pinjole*). Zanimljivo, mnogi začini koji se pominju u originalnim rimskim receptima danas nisu poznati.

Što se tiče mesa, najviše se koristila ovčetina, jagnjetina, jaretina, zatim meso mladih magaraca, svinjetina i govedina.

Među sladokuscima posebno su bile cenjene vulve i punjena vimena mladih prasica. Rimljani su rado jeli živinsko i ptičije meso: kokoši, patke, guske, kao i ukrasne ptice - labudove, nojeve, ždralove, flamingose, golubove, drozdove i paunove, od kojih su posebno cenjeni jezik i mozak. Izuzetna poslastica bili su slavuji. Od divljači, posebno su bili na ceni divlji veprovi, zečevi i srndaći, a izuzetan specijalitet predstavljali su puhovi, koje su tovali orasima, žirom i kesenom i pripremali ih sa mlekom, medom i makom, a služili kao - predjelo.

Na rimskoj trpezi nalazile su se žabe i puževi spremljeni sa vinom, dok su sitne poslastice predstavljali cvrčci i skakavci. Običan svet je od plodova mora koristio jeftine, male i slano konzervisane ribe, a na trpezama bogatih bilo je obilje riba: jesetre, mreene, tunja, jegulje, zubataca, rakovi i ostrige.

Za pripremanje jela često su se koristila jaja kokoši, paunova, fazana, galebova i ostalih vodenih ptica, pa zatim mleko i sir krava, ovaca i koza. Sir je po pravilu bio sušen na dimu. Maslac je bio nepoznat starijim Latinima.

Za pripremu hrane, najviše je korišćeno maslinovo ulje, zatim svinjska i gušćija

Na reljefu je prikazana prodavnica živine

Seoska vila u Boskorealu, dugačka 40 i široka 20 metara. U većem delu gazdinstva proizvodilo se vino i zejtin. U dvorištu su se nalazile ogromne posude za skladištenje ovih tečnosti.

Rimski mozaik koji prikazuje najčešće korišćene ribe na trpezi.

mast kao i goveđi, ovčiji i kozji loj. Rimljani su prilično kasno upoznali pripremanje hleba, pa su do tada, kao i ostala italska plemena, jeli brašnenu kašu sličnu palenti, koja je i kasnije ostala glavna hrana u običnom narodu. Hleb su u početku pripremali u vidu beskvasne lepinje, a u II veku pre n.e. prihvatili su od Grka pripremanje hleba sa kvascem i pečenje u zidanim pecima. Osim hleba, pripremana su i raznovrsna peciva sa dodatkom mleka, jaja, meda i oraha. Od žitarica, koristili su ječam i pšenicu koje su mleli na ručnim žrvnjevima ili onim koje su pokretale životinje, a kasnije i u vodenicama.

Za piće, koristili su mnogobrojna domaća i uvezena vina, kojih je bilo oko 18 vrsta, a neka specijalna su kao dodatak imala laticice ruža i ljubičica. Pili su ih razblažena sa vodom, snegom ili ledom. Preko zime, Rimljani su pripremali kaldu, zagrevali su vodu i vino u bronzanim samovarima sa dodatkom začina, a pili su i pivo, sokove, razblaženo sirće, dok su kao aperitiv služili mulsum - vino kuvano sa medom.

Kada se i gde sve jelo i pilo

Hrana se pripremala u kuhinji (lat. *culina* - otuda današnji naziv *kulinarstvo*), koja je bila smeštena u podrumskim prostorijama. U njoj se nalazila zidana peć za hleb, uzdignuto ognjište za kuvanje, veliki kameni sto za pripremanje hrane, cisterna sa vodom i niz raznovrsnog kuhinjskog pribora od keramike i metala. Od stonog posuđa upotrebljavali su plitke i duboke tanjire, činiče, krčage, čaše i pehare... Proizvodili su ih od keramike, bronzne, bakra, stakla, a za najimućnije - od srebra i zlata. Pri jelu služili su se kašikama, noževima i čačalicama od drveta, kosti ili metala (bronzne, srebra i zlata), u zavisnosti od statusa domaćina. Najradije su jeli prstima, a između jela prste su prali mirišljavom vodom.

Rimljani su imali tri glavna obroka dnevno: doručak (*iantum*), ručak (*prandium*) i večeru (*cena*), od kojih je kod svih,

bez obzira da li je običan građanin, seljak ili patricij, glavni obrok bila večera. (Ovo ne čudi posebno, jer tako je, primera radi, i kod današnjih Francuza - *prim. redakcije.*)

Ručni žrvanj za mlevenje žita

Na reljefu je prikazan prodavac povrća u Ostiji, luci grada Rima

Ovaj kvart u antičkoj Pompeji bio je isključivo namenjen pekarstvu. Sa leve strane vide se tri ogromna kamena žrvnja koje su okretali magarci, pa čak i robovi. Tako se dobijalo sveže brašno, koje se odmah koristilo za pravljenje hleba i ostalih peciva u zgradi sa desne strane.

Presa za dobijanje maslinovog ulja

Za doručak koji se obavljao od 7 do 9 časova Rimljani su imali hleb, sir, masline, med, so, malo vina, kao i sveže i suvo voće. Za ručak, između 12 i 13 časova, na stolu je često bio hladan obrok: varivo, riba, jaja, pečurke, voće i vino, ili su pak koristili ostatke večere. Tako je svima jedini pravi obrok bila večera i, u zavisnosti od okolnosti i društvenog položaja, mogla je biti skromna i brzo se završiti, ili pak one ekstremne, kao što su bile Neronove, Apicijeve ili Trimalhionove, koje su trajale do zore!

Večera je počinjala posle 16 časova zakuskom, za koju su obično pripremana hladna jela: jaja, sir, razno povrće, puževi, školjke, riba, voće, a pio se mulsum. Za glavni obrok bili su pripremani specijaliteti od raznog mesa, ribe, povrća, a sve to sa raznovrsnim sosovima.

U bogatim rimskim kućama jelo se služilo u trpezariji (*triclinium*), dok je narod jeo u kuhinji, a preko leta u atrijumu. Trpezarija je zauzimala glavno mesto u kući i bila bogato ukrašavana freskama i mozaicima. Jedan od čestih motiva na mozaicima bila je predstava skeleta (opominjala je da je život kratak i da zato treba uživati) ili predstava boga Dionisa, zaštitnika vina i vinogradarstva. Upravo takvu jednu predstavu ovog božanstva arheolozi su otkrili i u carskoj palati u Felix Romuliani. Tavanice su oblagane drvetom, slonovom kosti ili tkaninom i često su bile pokretne, da bi na goste moglo da se baca cveće, ili su u njih bile ugrađene cevčice kojima su se do gostiju dovodili razni mirisi, od kojih je najcenjenija bila ruža.

Od nameštaja u trpezariji, glavno mesto zauzimao je sto i ležajevi oko njega. Jedna strana stola bila je slobodna za posluživanje. Rimljani su jeli poluležeći, dok su žene i deca sedeli na klupama i stolicama. Ostali deo trpezarije bio je slobodan za robove-poslužitelje, kao i za zabavljače. Prema vrsti posla koji su obavljali, robovi su nosili različita imena: jelonoša, vinočoka ili pregustator - rob koji je prvi probao sva jela i pića, zbog stalne sumnje da su mogla da budu zatrovana.

Otmene večere trajale su dugo i za to vreme goste su zabavljali guslari, pevači, svirači na harfi, kitari i fruli, pevači, lakardijaši, pelivani ili plesači.

čuvar života
VODA VODA

Spring water VODA VODA comes from an ecological surroundings – a thousand years old source of Vrujci Spa, Serbia and Montenegro.

Naturally filtered through layers of lime – stone and thanks to its well balanced composition, VODA VODA is an excellent union of minerals and salts ideal for drinking. Feeling the responsibility not to ruin the beauty given by nature, the Home of water was built with the help of modern international technology that provides almost perfect working conditions without any environmental pollution.

Besides with its quality, VODA VODA attracts attention by its unique and sophisticated bottle.

HACCP

Live safer.™

www.vodavoda.com

Gozba za sva vremena

Kako bismo upotpunili sliku kuvarske veštine i maštovitosti antičkih kuvara, pomenućemo i zbivanja na Trimalhionovoj gozbi:

Gomila robova sačekivala je goste na ulazu u kuću i odvodila do kupatila, ili im je davala vodu u skupocenim posudama da operu ruke. Zatim su ih slugе vodile u triklinij i pokazivale mesta za stolom. Na stolovima su bili postavljeni tanjiri sa puhovima začinjanim medom i makom i kobasice koje su se pušile na srebrnom roštilju, ispod koga su bile stavljanе, da bi podražavale žar, crne suve šljive posute crvenim zrcima nara. Zatim je dat znak za početak gozbe i, dok su svirači gudili neku veselu muziku, ušli su drugi robovi noseći veliki poslužavnik na kome je bila drvena kvočka nasadena na jajima koja su ličila na paunova. Domaćin se pravio kao da sumnja u njihovu svežinu i tako se otkrilo da je ljuska bila od testa, a da se unutra nalazi lepa i debela riba koja je plivala po pobiberenom žumancetu. Zatim su došli drugi robovi zbog pranja ruku i u tu svrhu upotrebljeno je čisto vino. Na sto je izneto falernsko vino, staro sto godina, zapečaćeno u amforama od debelog stakla. A zatim je došlo prvo glavno jelo večeri, neka vrsta trofeja sa dvanaest zodijskih znakova, od kojih je svaki bio predstavljen naročitim gurmanlukom: riba - sa dva barbuna, rak - velikim jastogom, bik - govedom krmenadlom...

Pošto su ga svi razgledali i izrazili svoje divljenje, na domaćinov znak ušla su četiri roba korakom igre i podigla gornji deo trofeja. Ispod njega, nalazio se ogroman poslužavnik prepun ugojenih pilića i masne punjene svinjske maramice, koji su uokviravali krilatog zeca kojim je kuvar hteo da predstavi Pegaza. Za to vreme, četiri satirčica sipalo je iz malih mešina pikantan sos na neke fine ribe, tako da je izgledalo kao da plivaju u plicaku.

Zatim su usledila nova iznenađenja: pošto je čopor veoma nestašnih lovačkih pasa ujurio u sobu, ušle su slugе noseći na poslužavniku divovskog vepra, o čijim zubima su visile dve korpice od palminog lišća prepune urmi. Tada je uz zadivljene pokliče gostiju stupio u trpezariju nekakav bradat lovac. On je zamahnuo nožem i snažno ga zario vepru u slabinu. Iz zasekotine je poletelo jato drozdova. Lovci su stajali okolo, spremni sa trskama posutim lepkom za ptice i za tren oka polovili su drozdove. Tada je naredio da se svakom gostu pripremi po jedna ptica.

Gozba je bila tek na polovini. Sluge su sada iznosile na sto svinju ogromnih razmera kojoj je kuvar, tobože, u strašnoj brzini, zaboravio da izvadi drob. I baš kada je trebalo da bude kažnjen zbog neoprostivog zaborava, domaćin mu je, praveći se da je uslišio molbe gostiju, naredio da je smesta otvori i iz svinjskog stomaka pokuljale su vruće kobasice i krvavice.

Zatim je na sto stavljen pobeđnički trofej od kolača i voća sa žutim šafranom, a zatim opet ugojene kokoške sa punjenim guščijim jajima i drozdovi od najfinijeg belog brašna punjeni suvim groždem i orasima, i dunje načičkane bodljama da bi ličile na ježeve, i kljukana guska okružena ribama i svakovrsnim pticama koje je kuvar vajarskom veštinom napravio od svinjskog mesa. I još ostrige i puževi pride...

Neko je pao pod sto, a neko pametniji pozvao svoje robove i tiho im naredio da pripreme nosiljku i buktinje, a zatim se neprimetno iskrao. Domaćin je postao tužan i setan zbog više popijenog vina i počeo da govori o smrti...

Svebor, čuvari viteške igre i nadmetanja

Tekst: Bata Predrag MILOŠEVIĆ

Srpske veštine borenja sačinjavaju sjedinjeni elementi izvornog narodnog tradicionalnog načina nadmetanja i borenja, sačuvani metodi hajdučko-uskočkih borilačkih iskustava, pastirske veštine borbe štapom, nožem i alatkama kao i rekonstruisane viteške veštine.

Borilačke veštine i sportovi su važna oblast ne samo fizičke kulture nego i opšte kulture pa tako i duhovnosti jednog naroda. Istovremeno one daju zanimljivu i neponovljivu sliku stvaralaštva i čak kolektivnog mentaliteta jedne sredine. Kroz njih se ogleđa stečeno iskustvo stvarano hiljadugodišnjim proveravanjima, usavršavanjem, dakle, do njih se došlo empirijskim putem upravo onako kako je stvarana narodna medicina, narodna poezija, folklor...

Proučavanje starih borilačkih veština i njihove filozofije, etike, morala i načina borenja, nije samo povratak u prošlost i tradiciju, kao što to nije ni narodna medicina, ni istorija, nego nas uči, pokazuje pravac i nepogrešiv put kako se treba lečiti ili boriti u svim vremenima, dakle, i danas i u budućnosti.

U sveboru je sažeto sve narodno znanje i umeće o borenju i preživljavanju u svim ravnama, od duhovne do fizičke. Srpske veštine borenja sačinjavaju sjedinjeni elementi izvornog narodnog tradicionalnog načina nadmetanja i borenja, sačuvani metodi hajdučko-uskočkih borilačkih iskustava, pastirske veštine borbe štapom, nožem i alatkama kao i rekonstruisane viteške veštine. Sve zajedno je eksperimentalno provereno uporednom metodom kroz sve savremene borilačke sportove i veštine. Snažnu teoretsku podlogu svebor ima u svetosavskoj borilačkoj filozofiji i etici.

Tradicija, kultura i običaji

Svebor je najviši stupanj borilačkih vještina, viteški vrh borenja. U svebor teoriji su i savremena saznanja najvećih srpskih borilaca i trenera. U stvarnoj borbi čovek nikada ne primenjuje ono što je godinama uvežbavao na treninzima, sav nauka pada u vodu i čovek se tuče onako kako mu se tukao pradeda, otac, tuče se mahinalno, onako kako mu je u genima. Ali ostalo je da vredi snaga, brzina, izdrživost, spretnost, brzina odlučivanja, hrabrost i inteligencija. Ova teorija se zove «genetička teorija svebora». Zato se pri vežbanjima insistira na slobodi ličnog izraza, na ličnom stilu, na originalnosti i duhovnosti, koju prati snažna fizička priprema i psihološka motivacija.

U sveboru se nalaze i metode samoodbrane od svih borilačkih vještina koje danas postoje. Uostalom, srpske borilačke vještine sadržale su i u prošlosti sva borbena znanja i Istoka i Zapada jer su se oduvek odupirale napadima ova dva agresivna sistema koji su posedovali veliku snagu, efikasnost, uvežbanost, proučenost tehnika, pa i filosofiju koja je opravdavala agresivnost. Srpsko borenje sadržalo je, međutim, i ono što istočnjačke, a naročito zapadnjačke nikada nisu imale: neagresivnost, nenasilje, svestranu gimnastičku i atletsku pripremu, opštena-

rodni karakter, zatim, stvaralački čin i slobodu individualnosti što im je, sve skupa, davalo raznovrsnost, nepredvidivost, duhovitost, originalnost, čak i elemente umetničkog. Iznad svega i svih, srpsko borenje jedino je bilo prožeto etikom, moralnošću i čovekoljubljem čak i prema protivniku i osvajaču. Konačno, vera u Boga i besmrtnost duše davala je srpskom borcu čudesnu hrabrost, a prirodno pravo na samoodbranu i zaštitu sebe i svojih, snagu da izdrži i podnese napade daleko jačih. To je jedina borilačka vještina koja ima blagoslov Njegove Svetosti patrijarha srpskog g. Pavla. Svebor danas podržavaju i mnogi filozofi, profesori univerziteta, književnici, pesnici, naučnici, doktori, slikari, vajari, muzičari, sportisti, sportski radnici, ali i ljudi iz naroda.

Svebor je zato vještina ali i pokret koji nema početak ni kraj, nema granice niti ograničenja. Postavljen je tako da se neprestano razvija, nadograđuje, usavršava...

GALATHEA

PLASTIČNA HIRURGIJA

PLASTIČNA HIRURGIJA - DR MIČO ĐURICIC - BEOGRAD - MIHAJLA AVRAMOVICA 14 A
TEL: 011 3066312 - FAX: 011 3066314 - galatea@eunet.yu - www.galatea.co.yu

Put it to the test.

The unstoppable new Toyota Hilux.

The Toyota Hilux has been celebrated for its legendary toughness for almost forty years. It has been tested in the most extreme conditions around the world. And our latest model is no exception. At altitudes in excess of 4,800m where air density and low oxygen normally decreases a vehicle's performance, the new Hilux is right at home thanks to its computer-driven Electronic Fuel Injection. To

confirm its legendary reliability, the new Hilux can boast best-in-class cumulative servicing time over 100,000 km, requiring only 6.4 hours. And even in the most inhospitable climes, with its refined interior you'll find the new Hilux delivers a very agreeable level of comfort. The new Toyota Hilux. We've taken it to the ultimate extremes, so you can find yours. Put it to the test.

**TOYOTA
LEASING**

TODAY TOMORROW **TOYOTA**

Toyota Center Beograd
Zvezdarski put 28
(011) 551 81 58
BEOGRAD

Mag Auto
Partizanske Armatice 3
(011) 518 79 41
NOVI BEOGRAD

Stajković
Balevićki put 6
(011) 567 26 27
BEOGRAD

Goša Car
Bajčevićki put 6 B
(021) 84 29 84
NOVI SAD

Goša Car
Tomislavska 66
(021) 42 84 77
NOVI SAD

To Marketing
Prelova
(032) 38 18 70
ČAČAK

Elit Motors
Novaka Mlađevića 88
(081) 21 29 10
PODGORICA

Turing volkswagen
Smederevska 35
(011) 341 00 81
BEOGRAD